

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

1. Κουρσοῦμ Τζαμί

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο Μουσουλμανικὸν τέμενος ἐν Τρικάλοις, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν, εἶναι ἔργον τοῦ περιφήμου Σινάν Πασσᾶ, ἔχει ὑποστῆ πολλὰς ζημίας, ἡ δὲ κιονοστήρικτος στοὰ τῆς βορείου πλευρᾶς (Ρεβᾶκ) ἔχει κατεδαφισθῆ (Πί ν. 384 α).

Ἐπειδὴ συζητεῖται νὰ χρησιμοποιηθῆ τὸ Τζαμί τοῦτο ὡς Μουσεῖον Τρικάλων, ἤρχισαν, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, αἱ ἐγκριθεῖσαι ἐργασίαι διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀποκατάστασιν του. Σκοπὸς τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ στεγανοποίησις τοῦ θόλου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ μνημείου ἐκ τῶν παντοίων ἀχρήστων ὕλικῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε κατακλυσθῆ.

2. Φρούριον Τρικάλων

Ἐσχάτως ἐγένοντο ὑπὸ προσώπων καὶ Ὑπηρεσιῶν ξένων πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν ἐργασίαι τινὲς καὶ κατασκευαί, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἀλλοίωσιν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Φρουρίου. Κατηρτίσθη πρόγραμμα συντηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως.

3. Πόρτα Παναγιά

Εἰς τὸ σημαντικώτατον τοῦτο βυζαντινὸν μνημεῖον ἐγένοντο τὰ ἐξῆς:

α) Ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ κ. Γ. Παπαστεργίου ἐνισχύθη καὶ ἐπεμκύνθη τὸ διὰ λίθων καὶ πλεκτοῦ σύρματος κατασκευασθὲν, παλαιότερον, φράγμα εἰς τὴν ὄχθην τοῦ παρά τὸν ναὸν ρέοντος ὀρηκτικοῦ χειμάρρου. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο δύο μηχανικοὶ ἐσκαφεῖς ἠλλαξαν τὸν ροὴν τοῦ ποταμοῦ, ἀπομακρύναντες τὰ ὕδατα ἀπὸ τοῦ ὄχθου.

β) Ἡ παλαιότερον κατασκευασθεῖσα πέριξ τοῦ ναοῦ ἀποστραγγιστικὴ αὐλαξ εἶχε καταστῆ πλέον ἄχρηστος. Ὅθεν, ἐκαθαρίσθη καὶ συνεπληρώθη εἰς ἀρκετὸν μῆκος πρὸς Α. τοῦ ναοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται τῶρα τελεία ἀποχέτευσις τῶν ὑδάτων.

γ) Ἀφῆρέθησαν εἰς βάθος 0,50 - 0,60 μ. τὰ ἐναπομείναντα, παλαιότερον, χῶματα πέριξ τοῦ ναοῦ, ὥστε τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐδάφους νὰ κατέλθῃ χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Οὕτω, ἐπετεύχθη ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς ὑγρασίας. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀπεκαλύφθησαν πρὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος τὰ ἐξῆς: 1) ἀρράβδωτος

μαρμάρινος κίων, ὕψ. 2.97 μ. 2) ἕτερος, ὕψ. 2.35 μ. 3) ἕτερος, ὕψ. 2.62 μ. 4) θωράκιον 5) κιονόκρανον κ. ἄ.

δ) Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν πρὸ τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ Ἱεροῦ εὐρέθη, ἔξέχον κατὰ 0,25 μ. τῶν τοίχων, « πεζούλι » ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων δόμων, οἱ ὁποῖοι εἰσχωροῦν ἐντὸς τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Εἰς βάθος 0,90 μ. χαμηλότερον τοῦ πεζουλίου, εὐρέθη στερεὸν ἔδαφος κατεσκευασμένον ἐκ θραυσμάτων κεράμων, πλίνθων, μικρῶν λίθων καὶ μαύρου χῶματος. Ἐκεῖ εὐρέθησαν ἐπίσης στρογγύλα τεμάχια μαρμαροθετημάτων ἐξ ἐγχρῶμων θεσσαλικῶν μαρμάρων.

ε) Ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν κεράμων τῆς στέγης. Παρατηρεῖται, ὅτι ὑφίσταται ἀνάγκη γενικωτέρας ἐργασίας διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐπισκευὴν καὶ διευθέτησιν τῆς στέγης.

ς') Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον, ἐγένετο, ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ - ψηφωτοῦ κ. Ἰ. Κολέφα, στερέωσις καὶ ἀσφάλισις τῶν δύο ψηφιδωτῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν παραστάδων τοῦ τέμπλου, ἦτοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερέωσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς λιθίνης τοξωτῆς γεφύρας παρά τὸν ναὸν τῆς Πόρτα Παναγιάς (Πί ν. 384 β).

4. Μετέωρα

α) Μονὴ Μεταμορφώσεως

Συμφώνως πρὸς τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐφορείας πρόγραμμα, ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

Ἐπισκευὴ τῆς κεραμώσεως τοῦ Καθολικοῦ. Διαρρῦθμισις τοῦ συστήματος ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ὥστε ταῦτα νὰ μὴ κατακλύζουσι τὸν ναόν. Στερέωσις καὶ καθαρισμὸς τοῦ Παντοκράτορος, τῶν λοιπῶν παραστάσεων τοῦ τρούλου καὶ τῆς Ἀναλήψεως, ὑπὸ τοῦ ζωγράφου - συντηρητοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου. Τοποθέτησις σιδηρῶν κυκλιδωμάτων εἰς τὰ παράθυρα τῆς Τραπεζῆς καὶ ἀσφάλισις ταύτης, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς Μουσεῖον. Μεταφορὰ προθηκῶν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν καὶ πρόχειρος τοποθέτησις τῶν ἀντικειμένων τοῦ σκευοφυλακίου ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Ἄν. Χατζηνικολάου (Πί ν. 385 α - β, 386 α).

β) Μονὴ Βαρλαάμ

Ἐγένετο ἐξέτασις τῆς καταστάσεως τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς, τοῦ Γηροκομείου, τοῦ παρεκκλησίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τοῦ σκευοφυλακίου καὶ κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως αὐτῶν. Ἰδιαιτέρως ἀπησχόλησε τὴν

Ἐφορείαν τὸ θέμα τῆς προστασίας τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ παρεκκλησίου, τῶν ὁποίων ἡ κατάσταση ἦτο κρίσιμος λόγω τῆς ὑγρασίας. Αὕτη ὀφείλεται εἰς ἐλαττωματικὴν κατασκευὴν τῆς κεραμώσεως, εἰς πλημμυρῆ ἀρμολὸγῃσιν τῶν τοίχων καὶ εἰς τὴν διαφορὰν στάθμης τοῦ ἐδάφους τῆς βορείου πλευρᾶς, ἡ ὁποία εἶναι κατὰ 1.20 μ. ὑψηλότερα τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ (Πί ν. 386 β).

Ἐκρίθη, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀνάστυξις τῶν κερμάτων, καλὴ ἐμφραξις τῶν ἄρμων καὶ νὰ κατασκευασθῇ κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς ἀποστραγγιστικὸς ἀγωγός.

Εἰδικὸν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Φώτην Ζαχαρίου ἐνήργησε, μὲ πολλὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν στερέωσιν, καθαρισμόν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τοῦ Νάρθηκος. Αἱ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν, κυρίως, εἰς τὸν καθαρισμόν ἀπὸ τῆς «πάχνης» καὶ τῆς αἰθάλης καὶ τὴν σταθεροποίησιν τῶν χρωμάτων (Πί ν. 387 α - β, 388 α - β).

γ) Μονὴ Ἁγίου Στεφάνου

Ἐγένετο καταρτισμὸς προγράμματος διὰ τὴν στερέωσιν καὶ συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἰδιαιτέρως ἐμελετήθη τὸ θέμα τῆς στερέωσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς παλαιᾶς Τραπεζῆς τῆς μονῆς, ἡ ὁποία σήμερον, λόγω ζημιῶν, παραμένει ἀχρησιμοποίητος, ἵνα ἐντὸς αὐτῆς ἐγκατασταθῇ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς.

Πρωτοβουλία τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Τρίκκης καὶ Σταγῶν ἀνακατασκευάσθησαν τὰ κελλία τῆς βορείου πλευρᾶς, ἵνα ἐντὸς αὐτῶν ἐγκατασταθῇ οἰκοτροφεῖον.

δ) Μονὴ Ἁγίας Τριάδος

Εἰς τὴν μονὴν ταύτην παραμένει εἰς μόνον γέρον μοναχός. Τὸ κτηριακὸν συγκρότημα ἀπὸ ἀπόψεως διατηρήσεως, ἀσφαλείας καὶ ἐμφανίσεως εὐρίσκεται εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ ἀποκαταστάσεως.

ε) Μονὴ Ρουσάνη

Καὶ εἰς τὴν μονὴν ταύτην παραμένει μία μοναχὴ. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντήρησεως τοῦ μνημείου. Αἱ κυριώτεραι ζημίαι εἶναι εἰς τὴν κεράμωσιν. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, ἔργον τοῦ ἡγουμένου Ἀρσενίου τοῦ ἔτους 1560, ἔχουν ἀνάγκην καθαρισμοῦ καὶ στερέωσεως (Πί ν. 389 α).

ς) Μονὴ Ἁναπαυσᾶ

Ἡ μικρὰ αὕτη μονὴ εἶναι ἀκατοίκτητος. Ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως ἐγένοντο, πέρυσιν, ἐργασίαι στερέωσεως καὶ μερικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν κελλίων. Μετὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς κατέρρευσε μέρος τοῦ βορείου τμήματος, τοῦ μὴ ἐπισκευασθέντος κτηρίου, ὅπου ἦτο παλαιότερον ἐγκατεστημένον τὸ δίκτυ ἀνόδου, τὸ λεγόμενον «βρυζόνι».

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ μοναχοῦ Θεοφάνη ἐκ Κρήτης, ἐντὸς τοῦ ναῖσκου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν πέρυσιν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου - συντηρητοῦ κ. Φ. Ζαχαρίου (Πί ν. 389 β).

5. Καλαμπάκα

Ἡ παλαιὰ ξυλίνη μετ' ἐγχρώμου διακόσμου ὀροφῆ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς ὑπέστη ἐσχάτως ζημίαις. Κατέπεσαν δύο τεμάχια ἐκ τοῦ βορείου πλαισίου, τὰ ὁποία κατεστράφησαν, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐπανατοποθετηθοῦν. Ἡ παλαιὰ κεράμωσις τῆς στέγης ἔχει ὑποστῆ πολλὰς φθορὰς, ὥστε τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς νὰ εἰσρέουν ἐντὸς τοῦ ναοῦ μὲ ἀνυπολογίστους συνεπείας ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτοῦ καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν (Πί ν. 391 α).

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντήρησεως τοῦ κτηρίου καὶ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου. Σημειοῦται ἡ ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κατακουζηνοῦ, ἡ ὁποία φυλάσσεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ (14ου καὶ 16ου αἰῶνος) (Πί ν. 390 α - β).

Ἐμελετήθη ἡ δυνατότης καὶ τὸ σκόπιμον τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τοῦ εὐρισκομένου ὑπὸ τὸν δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ.

NOMOS ΛΑΡΙΣΗΣ

Μονὴ Ὀλυμπιώτισσης

Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως κατηρτίσθη μελέτη διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς μονῆς καὶ κυρίως τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τοῦ σπουδαιοτάτου ζωγραφικοῦ διακόσμου. Κύριον στοιχεῖον τῆς μελέτης ταύτης ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Καθολικοῦ ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς ὑγρασίας, ἡ ὁποία εἰσρέει ἐκ τῆς βορείου καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἐνθα τὸ ἔδαφος εὐρίσκεται κατὰ πολὺ ὑψηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ (Πί ν. 391 β).

Ἀπεφασίσθη νὰ κατασκευασθῇ ἀποστραγγιστικὴ ἀύλαξ ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, ἡ ὁποία νὰ εἶναι ὁρατὴ. Ἡ ἀύλαξ

αύτη, τῆς ὁποίας ὁ πυθμὴν θὰ εἶναι χαμηλότερος τοῦ πατώματος τῆς ἐκκλησίας, θὰ περισυλλέγη τὰ ὕδατα καὶ θὰ μεταφέρει ταῦτα πρὸς Δ., ἔνθα ἡ στάθμη τοῦ ἐδάφους εἶναι χαμηλότερα. Θὰ ἐπιχειρηθῆ ἡ καταβίβασις τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου, ὅσον εἶναι δυνατόν, διότι τοῦτο εἶναι βραχῶδες.

Εἰδικόν συνεργεῖον ὑπὸ τὸν κ. Φ. Ζαχαρίου ἐνήργησε τὸν καθαρισμὸν, στερεώσιν καὶ συντήρησιν τοῦ σημαντικωτάτου βυζαντινοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ γλυπτῶν μελῶν ἐξ ἀρχαιότερων μνημείων, ἔχει ἀνάγκην συντηρήσεως καὶ συμπληρώσεως.

Ἐπ' ἐυκαιρίᾳ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως, ἡ θαυμασία βυζαντινὴ ξυλόγλυπτος θύρα τοῦ ναοῦ μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξετέθη μετὰ τῶν ἄλλων ἀριστουργημάτων τῆς βυζαντινῆς τέχνης εἰς τὸ Ζάππειον μέγαρον.

ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Α. Μακρυνίτσα

1. Ἡ μαρμαρίνη πλάξ μετὰ τὴν Θεοτόκον δεομένην, ἀναζητηθεῖσα, ἀνευρέθη τεθραυσμένη εἰς 12 τεμάχια ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀποθήκης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κάτωθεν σάκκων ἀλεύρων. Ἡ προσπάθεια νὰ μεταφερθῆ εἰς Ἀθήνας, ὅπου, συναρμολογουμένη, θὰ ἐξετίθετο εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἐκθεσιν τοῦ Ζαππείου, προσέκρουσεν εἰς τὴν στενοκαρδίαν καὶ τὸν «ἐτσιθελισμόν» γερόντων τινῶν. Κατόπιν τοῦτου ἀπεφασίσθη ἡ ἐπὶ τόπου ἐπισκευὴ καὶ τοποθέτησις τῆς εἰς τὸν νέον ναόν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

2. Ναὸς Ἁγίων Πάντων καὶ Ἁγίου Νικολάου

Εἶναι τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» Μακρυνίτσης. Ὁ ναῖσκος τῶν Ἁγίων Πάντων εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄνω ὄροφον. Εἶναι κτίσμα τοῦ 1754 μετὰ ἐνδιαφέροντα ζωγραφικὸν διάκοσμον.

Τὸ κτίσμα καὶ αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ὑποστῆ σημαντικὰς ζημίας. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ στερεώσεως ἀμφοτέρων.

Κάτωθεν τῶν Ἁγίων Πάντων εἶναι ὁ μονόκλιτος, καμαροσκεπὴς μετὰ «σφενδονίου», ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ζωγραφικὸς διάκοσμος, ὁ ὁποῖος, ὅμως, εὐρίσκεται εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν. Μεγάλαι ἀποκολλήσεις καὶ διογκώσεις ἀπειλοῦν τελείαν κατάρρευσιν.

Ἐπὶ τὴν θύραν ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφή:
Ἄνιστορήθη ὁ θεὸς ναὸς τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ διὰ δαπάνης τοῦ ἐν-

τιμοτάτου Κυρίου Ἰωάννου τοῦ ἐκ Βοσκοπόλεως, συνδρομοῦντος καὶ τοῦ Κυρ Παρίση Καλημέρη ἐπὶ ἐπὶ ἀρχιερατὶς τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου κυρίου κυρίου Θεοκλήτου αΨΙΖ (1717).

Κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ναῖσκου δημιουργεῖται ἀνοικτὴ στοὰ μετὰ τρία τόξα, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ ξυλίνος ἐξώστης τοῦ ναῖσκου τῶν Ἁγίων Πάντων (Πί ν. 392 α).

3. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου

Μονόκλιτος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 6,90 x 4,40 μ., μετὰ πολὺπλευρον κόγχην ἐξωτερικῶς καὶ διακεκοσμημένην μετὰ γλυπτὸν διάκοσμον κατὰ τὸν τύπον τῶν ναῶν τοῦ Πηλίου. Κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ νοτιανὴν πλευρὰν φέρει στοὰν μετὰ τοξοστοιχίαν (Πί ν. 392 β). Ἡ καμὰρα τοῦ ναοῦ ἔχει καταστραφῆ. Σήμερον φέρει ξυλινὴν ἀμφικλινῆ στέγην. Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ναοῦ.

4. Ναὸς Μεταμορφώσεως

Μονόκλιτος, καλυπτόμενος διὰ δύο ἀσπίδων (calottes). Ἐντὸς αὐτοῦ ἔχει συγκεντρωθῆ ἴκανὸς ἀριθμὸς εἰκόνων λαϊκῆς τέχνης.

Ἐπὶ τῆς εἰσόδου ἡ χρονολογία 1787.

Β. Νέα Ἀγχίαλος

1. Κτῆμα Ἀναστασίου Κανάκη

Κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου Ν. τοῦ ἐλαιοτριβείου τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα τοῦ τοίχου, μῆκους 25 καὶ πλάτους 1,65 μ., ὁ ὁποῖος κατευθυνόμενος ἀπὸ Β-Ν. κατέληγεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ τοιχοδομία του εἶναι ἰσχυρὰ ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος μετὰ ἀναλογίαν πορσελάνης. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ κατασκευῆς σχετικῆς πρὸς τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς παλαιοχριστιανικῆς πόλεως.

Περισυνελέγησαν: 1) μαρμαρίνος κίων, ὕψους 1,92, διαμέτρου (κάτω) 0,30 μ. 2) ὁμοῖος κίων, ὕψους 1,44 καὶ διαμέτρου 0,35 μ. 3) παλαιοχριστιανικὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον μετ' ἐπιθήματος, μῆκους 0,51, πλάτους 0,35 καὶ διαμέτρου βάσεως 0,32 μ. 4) εἰκοσανοῦμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

2. Οἰνοποιεῖον

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἐπεκτάσεως τοῦ παρὰ τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον οἰνοποιεῖου εὐρέθη τάφος, λαρνακοειδῆς, εἰς βάθος 1,70 μ.

Οὗτος ἦτο κτιστὸς μετὰ πλίνθους (μῆκους 0,29 καὶ πᾶχους 0,04 μ.) καὶ ἀσβεστοκονίαμα, ὡς συνδετικὸν μείγμα, πᾶχους 0,045 μ., αἱ δὲ ἐσωτερι-

καί του επιφάνειαι ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κορασάνιου. Αἱ διαστάσεις του, ἐσωτερικῶς, ἦσαν 2 x 0,89 μ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐπαστρωμένον μετὰ πλάκας ἐπὶ ὑποστρώματος ἐκ κορασάνιου, ὕψους 0,10 μ. Ἐκαλύπτετο διὰ σχιστολιθικῶν ἀκατεργάστων πλακῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε στρώμα ἀσβεστοκονιάματος, ὕψους 0,035 μ. Πλὴν ἐλαχίστων ὀστών, οὐδὲν ἕτερον ἀντικείμενον εὐρέθη ἐντὸς αὐτοῦ.

Εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπὸ τούτου εὐρέθη ἕτερος τάφος μικροῦ παιδός, πλάτους 0,40 μ. καὶ ὕψους τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος ἦτο κατεσκευασμένος, εἰς τὴν συνήθη μορφήν τῶν παλαιοχριστιανικῶν τάφων μικρῶν παιδιῶν, διὰ μεγάλων στρωτῆρων κεράμων.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἐργασίας εὐρέθη νόμισμα τοῦ Αὐτοκράτορος Μάρκου Ἀντωνίου Γορδιανοῦ, κοινοῦ τύπου, τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Ρώμης (243 - 244 μ.Χ.). (RIC Τόμ. IV, σ. 31, ἀριθ. 143).

Γ. Ανασκαφὴ κοσμικοῦ κτίσματος

Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1964 ἢ ἀπὸ τοῦ 1960 ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ τοῦ κοσμικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Πυράσσου εἰς τὰς Φθιώτιδας Θήβας (Πί ν. 393 α).

Ἐν τῇ παρατιθεμένῃ κατόψει (Σ χ ε δ. 1) δηλοῦνται διὰ μελανοῦ χρώματος τὰ νέα μέρη τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου, τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν ἐφετηνὴν ἔρευναν. Ἦδη τὸ μήκος αὐτοῦ ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἀνῆλθεν εἰς 67 μ., εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι τοῦτο συνεχίζεται πρὸς ὄλας τὰς κατευθύνσεις, χωρὶς νὰ καθίσταται εἰσέτι δυνατόν νὰ καθορισθοῦν αἱ ἀκριβεῖς διαστάσεις καὶ ἡ μορφή αὐτοῦ.

Πρὸς εὐχερεστέραν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν ἐκτίθενται κατωτέρω τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρέυνης κατὰ τομεῖς.

Τομεὺς Β. Ὁ τομεὺς οὗτος εὐρίσκεται πρὸς Δ. τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, παρὰ τὴν κλίμακα καὶ τοὺς τομεῖς Α καὶ Ο (Σ χ ε δ. 1, κάτωτις). Ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς ἐπιμήκους παραλληλογράμου δωματίου, τοῦ ὁποίου πέρυσιν εἶχον ἀποκαλυφθῆ, εἰς μικρὸν ὕψος μόνον, οἱ τέσσαρες τοῖχοι. Ἐφέτος ἐγένετο ἀφαίρεσις τῶν χωμάτων εἰς βάθος 0,70 μ.

Περὶ συνελέγησαν ἑννέα τεμάχια ἀρραβδῶτων μαρμαρίνων κιόνων, μία χαλκῆ περόνη, μικρὸς πῆλινος λύχνος καὶ ὀστεῖνη βελόνη.

Ἐξηκριβώθη ἡ πορεία τοῦ κτιστοῦ ἀγωγοῦ ὕδατος. Οὗτος, ἐκκινῶν ἀπὸ τοῦ τετραγώνου φρεατίου, τοῦ εὐρίσκομένου παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ αἰθρίου, διασχίζει λοξῶς τὴν δυτικὴν στοᾶν εἰς τὸν τομέα Ο, διαπερῆ τὸν τοῖχον Ε καὶ διακλα-

δοῦται παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου Β. Καὶ τὸ μὲν ἐν σκέλος αὐτοῦ, διὰ τοῦ μεσοτοίχου τῶν δωματίων Γ καὶ Β, καταλήγει εἰς τὸ τετράγωνον φρεάτιον τοῦ Γ, τὸ δὲ ἕτερον σκέλος, διὰ τοῦ μεσοτοίχου τῶν δωματίων Α καὶ Β, καταλήγει εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κόγχης τῆς ἡμικυκλικῆς δεξαμενῆς Θ. Οὕτως, ἡ δεξαμενὴ ἐτροφοδοτεῖτο δι' ὕδατος ἐκ τοῦ φρεατίου τοῦ αἰθρίου.

Τομεὺς Γ. Εὐρίσκεται δυτικῶς τοῦ προηγουμένου (Σ χ ε δ. 1, κάτωτις), μετὰ τοῦ ὁποίου ὁμοῦ δὲν ἔχει ἐπικοινωνίαν. Ἐφέτος συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ πέρυσιν εὐρεθέντος κτιστοῦ ὄχετος κατὰ μήκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Γ. Οὗτος ἐπικοινωνεῖ μετὰ δύο καθέτων πρὸς αὐτὸν παραλλήλων ὁμοίων ὄχετῶν, πλάτους 0,55 - 0,60 μ., ὥστε ἐν κατόψει νὰ σχηματίζεται δίγαμμα (F).

Αἱ ἐσωτερικαὶ πλευραὶ τῶν ὄχετῶν εἶναι ἐπικεχρισμένοι δι' ἀσβεστοκονιάματος, ὃ δὲ πυθμὴν αὐτῶν εἶναι ἐπαστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0,50 x 0,50 μ.

Εἰς τὰ ἀνατολικά ἄκρα τῶν δύο τούτων ἀκαλύπτων ὄχετῶν διωχετεύετο ὕδωρ, εἰς μὲν τὸ τοῦ νοτίου δι' ἑνὸς ἀγωγοῦ λαμβάνοντος τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ τετραγώνου φρεατίου τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, τοῦ Γ, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, κατέληγεν ὃ ἐκ τοῦ φρεατίου τοῦ αἰθρίου ἐκκινῶν ἀγωγός, εἰς δὲ τὸ τοῦ βορείου ὄχετος δι' ἑτέρου ἀγωγοῦ ἐρχομένου ἐκ τοῦ διαμερίσματος Γα καὶ διαπερῶντος τὸν μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Γ τοῖχον. Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τῶν ὄχετῶν ἔχει ρύσιν πρὸς Δ. καὶ Ν., ὥστε τὰ εἰς τὰ ἀνατολικά ἄκρα αὐτῶν ἐκχυνόμενα ὕδατα νὰ παρασύρουν πᾶν ὄ,τι ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' ὅπῃς, ἀνοιγομένης εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ Γ, νὰ τὸ μεταφέρουν εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ κτηρίου ὄχετόν, ὅστις ἔχει κατεύθυνσιν πρὸς τὴν θάλασσαν.

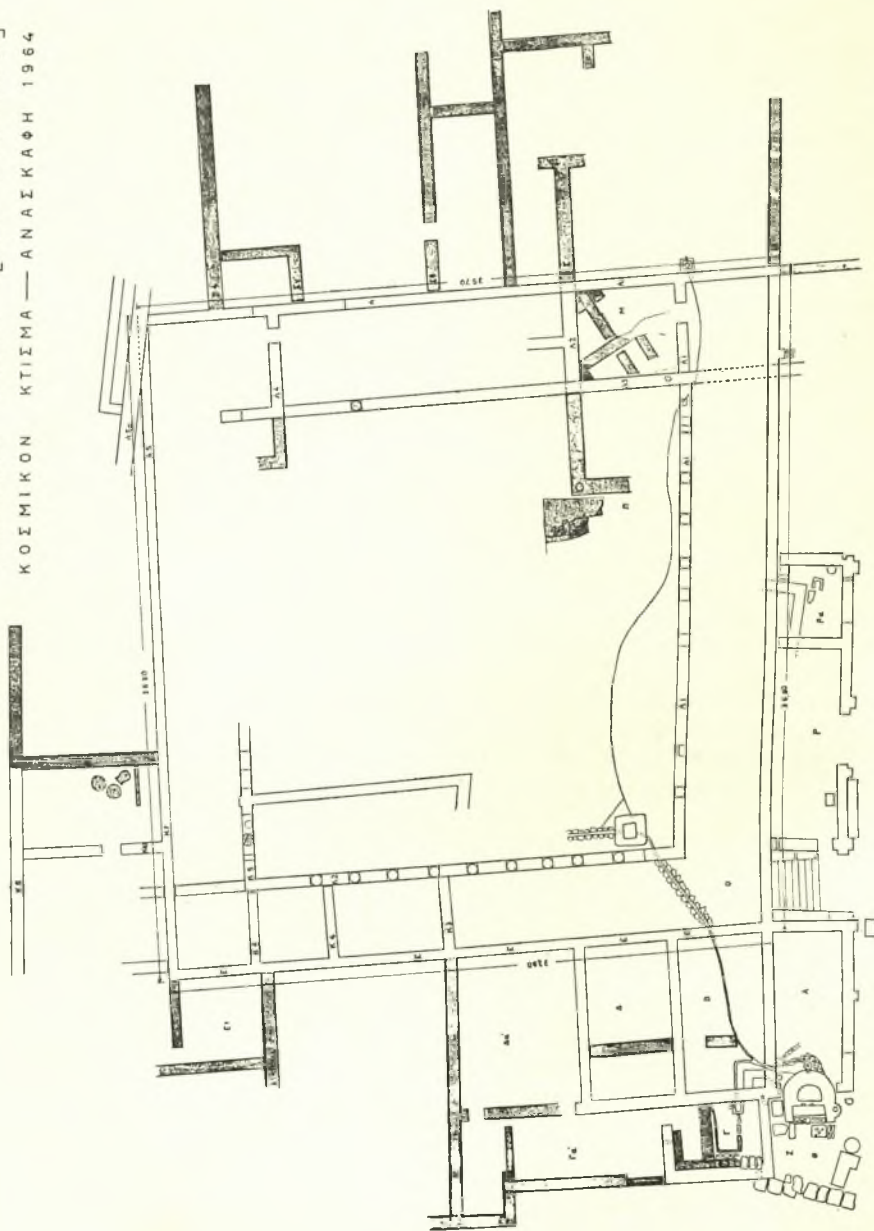
Ἡ πιθανωτέρα ἐξήγησις τῶν ὄχετῶν εἶναι, ὅτι πρόκειται περὶ ἀφοδευτηρίων μετὰ σύστημα καθαρισμοῦ αὐτῶν δι' ὕδατος. Ταῦτα δὲν παρουσιάζουν, βεβαίως, τὴν πολυτελεῆ διὰ τὸ εἶδος ἐμφάνισιν τῶν ρωμαϊκῶν Βεσπασιανῶν ἢ τῶν λεγομένων «Νυμφαίων», ἔχουν, ὁμοῦς, τὸ αὐτὸ σύστημα λειτουργίας.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἐξάγεται, ὅτι τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀφοδευτήρια ἦσαν ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ 4ου ἕως τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος, ἔχομεν, ἐπομένως, ἐδῶ ἐν καλὸν παράδειγμα κατασκευῆς τοῦ εἶδους κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον.

Ἐκ τοῦ χώρου Γ καὶ τῶν ὄχετῶν περιευνελέγησαν:

α) Εἰς παλαιοχριστιανικὸς λύχνος, ἀκέραιος, ἐπιμήκους σχήματος μετὰ διάκοσμον ἐκ δύο κλάδων φοίνικος εἰς τὴν στεφάνην καὶ σταυροῦ εἰς

ΘΕΩΤΙΔΕΙΣ ΘΗΒΑΙ [ΝΕΑ ΑΓΧΙΑΛΟΣ]
 ΚΟΣΜΙΚΟΝ ΚΤΙΣΜΑ — ΑΝΑΣΚΑΦΗ 1964

Σχέδ. 1. Νέα Ἀγχιάλος. Κάτοπις ἀνασκαπτομένου κοσμικοῦ κτίσματος

τὸ κοίλον τοῦ δίσκου. Εἰς τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν τοῦ σταυροῦ σχηματίζονται ἀνά τρεῖς ὁμόκεντροι κύκλοι - «ἐπίμηλα». Τὸ ὅλον σχέδιον τοῦ σταυροῦ, μετὰ τῶν «ἐπίμηλων», περιβάλλεται ὑπὸ ἐκτύπων στιγμῶν (Πί ν. 393 β). Αἱ διαστάσεις τοῦ λύχνου εἶναι: μήκος 0,124, πλάτος 0,067 καὶ ὕψος 0,025 μ.

β) Τεμάχια λύχνων, ἐν τῶν ὁποίων, σφζόμενον εἰς ἰκανὸν μέγεθος (0,075 x 0,06 μ.), εἶναι ὁ ἄνω δίσκος παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου τοῦ συνήθους ὁμοειδοῦς σχήματος, ὡς καὶ ὁ προηγούμενος. Φέρει καὶ οὗτος ἀνάγλυφον διακόσμησης, εἰς μὲν τὴν στεφάνην διπλοῦν κλάδον φοῖνικος, εἰς δὲ τὸ κοίλον ὑψίπουν πτηνόν, ραμφίζον ἐσχηματοποιημένον φωτὸν (Πί ν. 393 γ).

γ) Μία ὁαλίνη ψηφίς καὶ τεμάχια ὀστεινῶν περονῶν.

δ) Ἐξήκοντα καὶ ἑν ἑν ὄλω νομίσματα (ἐντὸς τῶν ὀχετῶν), ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τεσσαράκοντα καὶ πέντε εἶναι Βανδαλικά, πέντε τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', ἔτους κοπῆς 544 - 45 μ.Χ., τῶν νομισματοκοπειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, πέντε τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ., ἐν τοῦ 6ου αἰῶνος μ.Χ. καὶ τὰ λοιπὰ ἐφθαρμένα.¹

Τομεὺς Γα. Ἡ εἰσοδος εἰς τὰ ἀφοδευτήρια ἐγίνετο ἐκ τοῦ χώρου Γα, εὐρισκομένου βορείως τοῦ Γ, διὰ θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ μεταξὺ τούτων τοίχου. Ὁ τομεὺς Γα εἶναι εἰς εὐρὺς χώρος, συνολικοῦ μήκους 11.35 καὶ μέσου πλάτους 3.30 μ., χωριζόμενος δι' ἐνὸς τοίχου, πλάτους 0,43 μ., εἰς δύο ἄνισα μέρη (Σχ ἐδ. 1, κάτωσις). Ὁ χώρος οὗτος ἀπετέλει εἶδος προθαλάμου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐρευνημένου κοσμικοῦ κτίσματος, ἢ εἰσοδος εἰς τὸν ὁποῖον ἐγίνετο δι' εὐρείας θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ δυτικοῦ τοῦ τοίχου. Διατηρεῖται εἰσέτι εἰς τὴν θέσιν του, ἀκέραιον, τὸ ἐπίμηκες (μήκος 2.05 μ.) ἐκ πυριτολίθου κατώφλιον, εἰς τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου σχηματίζονται οἱ τόρμοι, ἐνθα προσηρμόζοντο οἱ γόμφοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων περιστρέφοντο τὰ δύο φύλλα τῆς βαρείας θύρας (Σχ ἐδ. 1' Πί ν. 394 α).

Περὶ συνελέγησαν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα: μία χαλκὴ πόρπη εἰς δύο τεμάχια, τοῦ τύπου τῶν τριγωνικῶν καὶ καρδιοσχημῶν μεσοβυζαντινῶν πορπῶν (Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1953, Τόμ. Α' σ.

1. Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων, τῶν ἀνευρισκομένων κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ν. Ἀγχιάλου, ὀφείλεται εἰς τὴν εὐγένειαν καὶ προθυμίαν τῆς προϊσταμένης τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς κ. Μάντως Οἰκονομίδου, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς.

340 - 396), ἐν εἰκοσανούμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κοπῆς τοῦ ἔτους 540 - 541 μ.Χ. (BMC I, σ. 36, ἀριθ. 111, 112) καὶ ἑν νόμισμα τῶν Βανδάλων.

Τομεῖς Δ καὶ Δα. Τὰ δύο ταῦτα διαμερίσματα εὐρίσκονται Α. τοῦ Γα (Σχ ἐδ. 1). Τὸ διαμέρισμα Δ χωρίζεται δι' ἐγκαρσίου τοίχου, μὴ συνδεομένου ὁμως ὀργανικῶς μετὰ τῶν ἄλλων τοίχων, εἰς δύο ἄνισα μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἀνατολικὸν εἶναι εὐρύτερον (μήκους 5.40 μ.).

Εἰς τὸ δυτικὸν εὐρέθη, εἰς βάθος 0,60 μ., ὄστρακον χελώνης, ἢ ὁποῖα, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ὄστράκου, κατεπλακῶθη ζῶσα ὑπὸ τῶν ἔρειπιων τοῦ καταστραφέντος κτηρίου.

Μεταξὺ τῶν περισυλλεγέντων ἀντικειμένων εἶναι: ἑν βανδαλικὸν νόμισμα ὀστερορρωμαϊκὸν καὶ ἑν δεκανούμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' ἐκ τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Θεσσαλονίκης (ἔτους κοπῆς 540 - 541 μ.Χ.) (BMC I, πίν. VI, 11).

Τομεὺς Ο καὶ τοίχος Ε. Ὡς χώρος Ο χαρακτηρίζεται τὸ νότιον ἡμισυ τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου (Σχ ἐδ. 1). Ἀπὸ τῆς δευτέρας βάσεως τῆς κιονοστοιχίας Κ 2 καὶ πρὸς Β., ὁ χώρος οὗτος δὲν εἶχεν ἐρευνηθῆ κατὰ τὴν σκαφήν τῶν προηγουμένων ἐτῶν.

Ἐφέτος ἀφηρεθῆσαν τὰ χόματα κατὰ τρεῖς ζώνας, συνολικοῦ βάθους 0,65 μ. Εἰς τὴν α' ζώνην (0 - 0,25 μ.) περισυνελέγησαν, μεταξὺ ἄλλων, ἐλάχιστα ὄστρακα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἐν μελαμβαφῆς μετ' ἐγγράμμου διακόσμου, τεμάχιον χαλκῆς περόνης καὶ ἑν δεκανούμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', ἐκ τοῦ νομισματοκοπέου τῆς Θεσσαλονίκης (BMC I, πίν. VI, 11). Εἰς τὴν β' ζώνην (βάθους 0,25 - 0,45 μ.) περισυνελέγησαν δύο νομίσματα, ἐν τῶν Βανδάλων (Hilderic βλ. BMC Vandals etc. Πίν. II, 17, 18) καὶ ἑν ἐφθαρμένον τοῦ 6ου αἰῶνος. Τέλος εἰς τὴν γ' ζώνην (βάθους 0,45 - 0,65 μ.) εὐρέθη νόμισμα τῶν Θεσσαλῶν, ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ (253 - 260 μ.Χ.).

Ἐπὶ τοῦ τοίχου Ε, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ο, εὐρέθη μεταλλινὴ πόρπη, καλῆς διατηρήσεως. Αὕτη ἔχει τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαίων πορπῶν, ἥτοι ἀποτελεῖται ἐκ τῆς καρφίδος — ἐδῶ ἐλλεῖπει — καὶ ἐκ τῆς κλειδός. Ἡ κλείς, μήκους 0,048 μ., εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ εὐθεῖα καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἡμισυ κυρτῆ (Πί ν. 394 β). Τὸ εὐθὲ τμήμα εἰς τὸ ἄκρον του καμπυλοῦται πρὸς τὰ κάτω, ὥστε νὰ σχηματίσῃ ἡμικύκλιον καὶ, συνεχιζόμενον μέχρι τοῦ μέσου τῆς ὄλης πόρπης, αὐλακοῦται κατὰ μήκος διὰ τὴν θηλύκωσιν τῆς καρφίδος. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς κλειδός (Πί ν. 394 γ), εἰς μὲν τὸ

εὐθὺ τμήμα αὐτῆς σχηματίζονται, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ μήκους, τρεῖς ἀλλοακές, εἰς δὲ τὸ κυρτὸν δῦο, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει σειρὰ ἐξ ἀβαθῶν κοιλοτήτων. Ἐνὰ τρία σφαιρίδια κοσμοῦν τὴν κλεῖδα εἰς τρία σημεῖα αὐτῆς (Πί ν. 394 β - γ).

Ὁ τύπος τῆς πόρπης τῶν Φθιωτῶν Θηβῶν, εἶναι βεβαίως συνήθης καὶ συναντᾶται μὲ τινὰς παραλλαγὰς εἰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς μετὰ Χριστὸν τέχνης. Λεπτομερικὰ, ὅμως, στοιχεῖα καὶ ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας αὐτῆς, τὴν συνδέουν περισσότερο πρὸς τὰς γνωστὰς πόρπας τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς Δωδώνης (Συλλογὴ Καραπάνου), τὰς χρονολογούμενας κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα (βλ. Olympia, Die Bronzen, Adolf Furtwängler Tafelband, Berlin 1890, Πίν. LXV, ἀριθ. 1137, 1141, 1140, 1144 καὶ Πίν. LXXI, ἀριθ. 1355, Textband, σ. 183 καὶ 210. C. Carapanos, Dodone et ses ruines, texte σ. 95, Πίν. LI, 8, Paris, 1878).

*Διαμερίσματα.*² Ε - Κ3 - Κ2 - Κ4. Ε - Κ4 - Κ2 - Κ6. Ε - Κ6 - Κ2 - Κ7 καὶ Ε1.

Βορείως τοῦ τομέως Ο ἠρευνήθησαν τέσσαρα διαμερίσματα, ἔχοντα ἕν κατόψει σχῆμα τετραγώνου (Σχ ἐ δ. 1, κάτωσις). Τὰ τρία τῶν διαμερισμάτων τούτων εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ χώρου καὶ εἰς τὸν ἄξονα τῆς δυτικῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, τὸ δὲ τέταρτον δυτικῶς τοῦ βορειοτέρου αὐτῶν. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ τρία, τοὐλάχιστον, πρῶτα διαμερίσματα ἀνήκουν εἰς μίαν τῶν τελευταίων φάσεων τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου, καθ' ὅσον οἱ μεταξὺ τούτων διαχωριστικοὶ τοῖχοι (Κ3, Κ4, Κ6) δὲν συνδέονται ὀργανικῶς πρὸς τὴν ἀρχικὴν τοιχοδομίαν τῆς κιονοστοιχίας Κ2, ἀλλὰ, κατεσκευάσθησαν, ὅταν κατὰ μίαν ἐπισκευὴν ἢ μετασκευὴν τοῦ κτίσματος, εἶχον ἀφαιρεθῆ οἱ ἐννέα κίονες τῆς κιονοστοιχίας, τὴν θέσιν δὲ ταύτης κατέλαβε συνεχῆς τοῖχος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνεσωματώθησαν αἱ κατὰ χώραν παραμείνασαι ἰσαριθμοὶ βάσεις τῶν κίωνων (βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 55 - 57, πίν. 24).

Τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τοὺς τομεῖς τούτους δὲν εἶναι, βεβαίως, ἐντυπωσιακὰ, οὐχ ἦτον ὅμως ἀποτελοῦν στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν ἐνεργουμένην ἔρευναν τοῦ κτηρίου. Περισυνηλέγησαν τὰ ἑξῆς:

α) *Διαμερίσματα* Ε - Κ3 - Κ2 - Κ4. Τεσσαρακοντανούμιον Ἰουστινιανῶ Α', διαμ. 0,028 μ., κοπὴν εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 538 μ.Χ. (πρβλ. BMC I, σ. 29, ἀριθ. 28 κ.ε.).

2. Πρὸς διευκόλυνσιν κατονομάζομεν τὰ διαμερίσματα διὰ τῶν διακριτικῶν τῶν περιβαλλόντων αὐτὰ τοίχων.

Δύο περόναι σιδηραῖ, σιδηροῦς ἦλος, μεγάλου μήκους, δῦο ὁστῆναι περόναι, θραύσμα τοῦ ἄνω δίσκου παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου, διαιρούμενον εἰς ἀκτινωτὰ διάχωρα, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται δελφίνες μὲ καμπυλούμενα σώματα, εἴτε μόνοι, εἴτε παισιούμενοι δι' ἐσχηματοποιουμένου φυτικοῦ διακόσμου (Πί ν. 393 γ), θραύσματα ἀνήκοντα εἰς ὑδρίας καὶ πίθους μεγάλων διαστάσεων, μία σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος (μήκους 0,06 μ.), ἔτερα βέλους (μήκους 0,069 μ.) καὶ δακτύλιοι χαλκοῖ.

β) *Διαμερίσματα* Ε - Κ4 - Κ2 - Κ6.

Θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, στομίου δακρυδόχου, λείψανα ὄστρακοδέρμων, ἕν τεσσαρακοντανούμιον τοῦ Ἰουστινιανῶ Α' (διαμ. 0,038 μ.) ἐκ τοῦ νομισματοκοπεῖου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἔτους 539/40 (BMC I, σ. 31, ἀριθ. 49), ἕν δεκανούμιον τοῦ αὐτοῦ αυτοκράτορος ἐκ τοῦ νομισματοκοπεῖου τῆς Θεσσαλονίκης (BMC I, Πίν. VI, 11), ἕν βανδαλικὸν νόμισμα, ἐφθαρμένον καὶ ἕν βυζαντινὸν, ὁμοίως ἐφθαρμένον.

γ) *Διαμερίσματα* Ε - Κ6 - Κ2 - Κ7.

Θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, τεμάχια λύχνων καὶ θραύσματα ἐκ μεγάλων πηλίνων πίθων καὶ ἄλλων ἀγγείων, μὲ ἐγχαράκτους ὀριζοντίας ραβδώσεις.

δ) *Διαμερίσματα* Ε1.

Σημειοῦται ἡ ἀνεύρεσις τεμαχίου (μήκους 0,068 μ.) λιθίνου πελέκεως, χρώματος βαθέος πρασίνου.

Ἐνατολικῶς τῆς κιονοστοιχίας Κ2 συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ τοίχου Κ5 (Σχ ἐ δ. 1), ἀπὸ τοῦ σημείου ἔνθα διεκόπη πέρυσι, καὶ εἰς βάθος 0,35 μ. Μεταξὺ τῶν ἀνευ σημασίας ἀντικειμένων ἦτο τὸ ὀπίσθιον ἤμισυ μαρμαρίνου κορμοῦ ἄμνου, μικρῶν διαστάσεων. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ μέλους μαρμαρίνου συμπλέγματος, δυναμένου νὰ χρονολογηθῆ, ἐκ τοῦ τρόπου ἐργασίας του, εἰς τὸν 4ον ἢ 5ον μ.Χ. αἰῶνα. Πρὸς Β. τοῦ τοίχου Κ7 ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 15 μ., περίπου, ὁ λοξῶς πρὸς τοῦτον βαίνων τοῖχος Κ8 (Σχ ἐ δ. 1). Μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων σχηματίζεται, ὡς φαίνεται, ἰκανὸς ἀριθμὸς διαμερισμάτων. ἠρευνήθη, ἕν μέρος, ἕν τούτων, τὸ ὀριζόμενον ὑπὸ τῶν τοίχων Κ7, Κ8, Κ9 καὶ Κ10, διαστάσεων 7.55 x 4.25 μ.

Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦτο, πιθανῶς, ὡς ἀποθήκη — κελλάρι — διότι ἐπὶ τοῦ δαπέδου του εὐρέθησαν κανονικῶς τοποθετημένοι τρεῖς μεγάλοι πίθοι, ἄνευ βάσεων, ἐξ ὧν οἱ δύο σφύζον-

ται κατά τό κάτω ἡμισυ αὐτῶν, ἐνῶ ὁ τρίτος εἶναι ἀκέραιος.

Ὁ εἰς τούτων, διαμέτρου 0,89 καί πάχους τοιχωμάτων 0,03 μ., εἶχεν ὑποστῆ ρωγμάς, ὅτε ἐχρησιμοποιοεῖτο, δι' ὃ διὰ τήν στερεώσιν καί ἀσφάλισίν του εἶχον τοποθετήσει εἰς τὰς ρωγμάς συνδετήρας ἐκ μολύβδου εἰς σχῆμα κεφαλαίου γράμματος Η, ὥστε ἡ μία κεραία νά εἶναι εἰς τήν ἐσωτερικήν πλευράν τοῦ τοιχώματος καί ἡ ἐτέρα εἰς τήν ἐξωτερικήν.

Ἐνατολικῶς τοῦ τοίχου Κ9 καί εἰς μικρόν βάθος (0,30 - 0,40 μ.) εὐρέθῃ μέρος τῆς καταπεσοῦσης στέγης μέ τὰς κεράμους εἰς τήν κανονικήν τῶν διατάξιν, ὡς ἦσαν πρό τῆς καταπτώσεως. Τό μήκος τῶν κεράμων εἶναι 0,69 τό δὲ πλάτος τῶν στρωτήρων 0,38 μ. (Πί ν. 395 α). Μεταξὺ τῶν κεράμων ἦτο πληλὴν πλάξ, τετράγωνος, διαστάσεων 0,38 x 0,38 μ., φέρουσα εἰς τὸ μέσον εὐρεῖαν ὀπήν, εἰς σχῆμα ἐλλείψεως (0,17 x 0,25 μ.) μέ ὑπεριψωμένα, κατὰ τήν μίαν μόνον πλευράν τῆς πλακός, τὰ χεῖλη τῆς στεφάνης (Πί ν. 395 α). Πιθανῶς ἡ πλάξ αὕτη, τιθεμένη εἰς τήν στέγην ἢ εἰς τι ἀνοιγμα τῶν κεράμων ἐχρησίμευε δι' ἐξαερισμόν.

Κάτωθι τῶν κεράμων εὐρέθῃ μαρμάρινον ἰγδίον (ὑψους 0,28, διαμέτρου 0,29 μ.) καί στρογγύλη πλίνθος ὑποκαύστου.

Τομεὺς Ξ4. Εὐρίσκεται εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς (Σχ ἐδ. 1). Τὸ ὀρατὸν σήμερον ὕψους τοῦ τοίχου Ξ4 εἶναι 3 μ. Οὗτος συνδέεται ὀργανικῶς μέ τὸν τοῖχον Λ, ὡς πρὸς τήν κατασκευὴν δὲ καί τήν ἐμφάνισιν εἶναι ὁμοῖος πρὸς τὸν νοτιώτερον τοῖχον Λ2.

Ἡ σκαφή ἐδῶ ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τήν πρὸς Α. παρακολούθησιν τοῦ τοίχου Ξ4 καί ὄχι εἰς τήν εἰς βάθος ἔρευναν. Οὕτω, ὁ τοῖχος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἔχει πλάτος 0,95 μ., ἀπεκαλύφθη εἰς μήκος 12,50 μ., συνεχίζεται ὁμοῦς ἔτι περαιτέρω. Παρὰ τήν ΝΑ. γωνίαν τῶν τοίχων Ξ4 καί Λ σχηματίζεται μικρόν ὀρθογώνιον δωμάτιον, διαστάσεων 2,60 x 3,75 μ., δι' ἀποκαλυφθέντων ἐτέρων δύο τοίχων. Οἱ δύο οὗτοι τοῖχοι εἶναι ἀμελοῦς κατασκευῆς, εἶναι δὲ μεταγενέστεροι τῶν δύο ἄλλων μετὰ τῶν ὁποίων δὲν συνδέονται.

Περὶ συνελέγησαν: Τεμάχιον ὀψιανοῦ, θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, ὄστρακον ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐγγράρακτον τὸ χρίσμα, τοῦ 4ου αἰῶνος, πιθανῶς, καί τεμάχιον βάσεως μεγαρικοῦ μελαμβαφοῦς σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, διαστάσεων 0,06 x 0,05 μ., εὐρεθὲν νοτίως τοῦ τοίχου Ξ4, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται τρεῖς ἀνάγλυφοι μορφαί (Πί ν. 395 γ). Αἱ δύο ἀκραῖαι εἶναι κατὰ κρόταφον, ἢ δὲ κεντρικῆ κατ'

ἐνώπιον. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀριάδνης καί τοῦ Ἑρωτος.

Τοῖχος Α. Οὗτος ἀποτελεῖ τήν δυτικὴν πλευράν τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς. Παρηκολούθηθη ἡ πορεία του καθ' ὄλον του τὸ μήκος ἀπὸ τοῦ τοίχου Λ1 μέχρι τοῦ Λ4 (Σχ ἐδ. 1).

Εἰς ἀπόστασιν 3,50 μ., πρὸ τοῦ τοίχου Λ4 ἀπεκαλύφθη εἰς τήν θέσιν αὐτῆς ἰωνικὴ μαρμαρίνη βάσις, διαστάσεων: πλίνθου 0,60 x 0,60, ἄνω διαμέτρου 0,50 καί ὕψους 0,34 μ. (Πί ν. 395 δ). Ἡ βάσις αὕτη εἶναι ἡ μόνη διασωθεῖσα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς, ἦτο δὲ καί αὕτη ἐνσωματωμένη εἰς τήν μεταγενέστεραν κατασκευὴν τοῦ τοίχου Λ3, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, εἶχε συμβῆ καί εἰς τὰς βάσεις τῆς κιονοστοιχίας Κ2.

Τομεὺς Π. Εὐρίσκεται εἰς τήν ΝΑ. γωνίαν τοῦ αἰθρίου. Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τήν ἀνεύρεσιν παλαιότερων στοιχείων. Διεπιστώθη, ὅτι ὁ εἰς τὸν παρακείμενον τομέα Μ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος Λ2 συνεχίζεται καί δυτικῶς τοῦ τοίχου Λ3. Ὁ Λ2 κατεστράφη, πιθανῶς, ὅτε κατεσκευάζετο ὁ Λ3, ὁ ὁποῖος εἰς τήν ἀνωδομίαν του, ὕψους 0,45 μ., εἶναι μεταγενέστερος καί «ἐπάτησεν» ἐπὶ παλαιότερων τοίχων.

Ὁ Λ2 εἶναι κατεστραμμένος ἀμέσως δυτικῶς τοῦ Λ3 εἰς βάθος 1,55 μ., δι' ἀφαιρέσεως τῶν λίθων του, συνεχίζεται ὁμοῦς εἰς τὸ βάθος αὐτὸ πρὸς Δ. εἰς μήκος 5,55 μ., ἐνθα κάμπτεται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Ν. Δυτικώτερον τὸ ἔδαφος εἶναι στερεόν. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρχε στρώμα καταλοίπων πυρκαϊᾶς, μᾶζα ὀμῶν μεγάλων πλίνθων, πάχους 0,07 - 0,08 μ., εἰς στρωτῆρ μεγάλων διαστάσεων, ἤλοι μεγάλου μήκους καί θραῦσμα βάσεως ἀγγείου ἐπὶ τοῦ ὁποίου κοίλη σφραγὶς μέ παράστασιν δένδρου.

Βορείως τοῦ Λ2 καί εἰς βάθος 1,65 μ., ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εὐρέθῃ δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν ἐπὶ ὑποστρώματος, ὕψους 0,065 μ., ἐξ ἀσβέστου, ἄμμου καί θηραϊκῆς γῆς. Μέρος τοῦ δαπέδου τούτου, πλάτους 0,40 μ., κατὰ μήκος τοῦ τοίχου Λ2, κατεστράφη κατὰ τήν διάλυσιν τοῦ τοίχου τούτου.

Τομεὺς Μ. Εὐρίσκεται ἀνατολικῶς τοῦ Π καί ὀρίζεται ὑπὸ τῶν τοίχων Λ3, Λ1, Λ, καί Λ2 (Σχ ἐδ. 1). Κατὰ τήν ἀνασκαφὴν τῶν προηγουμένων ἐτῶν εἶχεν ἔρευνῆθῆ στενὴ μόνον λωρίς, πλάτους 1 μ., νοτίως τοῦ τοίχου Λ2. Εὐρέθησαν τότε, ὑπὸ τὸν τοῖχον Λ2, εἰς βάθος 3,25 μ., δύο τοῖχοι, ἄσχετοι καί διαφόρου προσανατολισμοῦ τοῦ ἔρευνωμένου κτηρίου. Ἐθεωρήθη, λοιπόν, σκόπιμον νά ἐπεκταθῆ ἡ ἔρευνα εἰς δλόκληρον τὸν τομέα Μ. Τὰ εὐρήματα ἦσαν σημαντικά. Εἰς

βάθος 2.18 μ., ἀπὸ τοῦ σφζομένου ὕψους τοῦ τοίχου Λ3, εὐρέθη δάπεδον ἐκ χαλίκων, ἀσβέστου καὶ θραυσμάτων κεράμων (Πί ν. 395 β). Εἰς βάθος 2.28 μ. ἀπεκαλύφθη ἕτερον δάπεδον, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου φέρει ἐπάλειψιν ἐκ « κορασάνιου ». Ὑπὸ τὰ δάπεδα ταῦτα εὐρέθησαν τοῖχοι ἀνήκοντες εἰς δύο οἰκοδομικάς φάσεις (Πί ν. 395 β). Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῶν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων εὐρημάτων, συνάγεται, ὅτι οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀνάγονται εἰς τὴν ὑστεροελληνιστικὴν περίοδον.

Τὰ δύο προαναφερθέντα δάπεδα ἀνήκουν ἐπομένως εἰς τὴν τρίτην καὶ τετάρτην οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ ἐρευνωμένου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος. Εἶναι δηλαδὴ νεότερα τῶν ἀποκαλυφθέντων λειψάνων τῶν τοίχων τοῦ κτηρίου τῆς ὑστεροελληνιστικῆς περιόδου καὶ σύγχρονα πρὸς τὰ κάτω μέρη, τὰ ἀρχικά, ἤτοι τῶν τοίχων Λ2, Λ3, Λ καὶ τοῦ εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς Ε4 (Σ χ ἐ δ. 1).

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων καθορίζονται εἰς τὸ τέλος τῆς παρουσίας ἐκθέσεως αἱ διαδοχικαὶ φάσεις τοῦ ἐρευνωμένου κτίσματος.

Ἐκ τοῦ τομέως Μ περισυλλέγησαν τὰ ἐξῆς:

Τὸ ἥμισυ τοῦ ἄνω δίσκου, μετὰ τῆς λαβῆς, παλαιοχριστιανικοῦ λύχνου. Εἰς τὴν στεφάνην τετραγωνίδια ἐναλλάσσονται μὲ ὁμοκέντρους κύκλους, ὡς ρόδακας. Εἰς τὸ κοῖλον τοῦ δίσκου εἰκονίζεται αἰγαγρος, τρέχων πρὸς δεξιὰ (Πί ν. 393 γ). Ἐν χαλκοῦν νόμισμα τῶν Θεσσαλῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμίνου (διαμ. 0,024 μ. Ὅμοιον τύπον βλ. ἐν Rogers, σ. 51, εἰκ. 47). Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν καὶ χαμηλότερον τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποθεμελιώσεως τοῦ μεταγενεστέρου τοίχου Λ1 εὐρέθη τμήμα μαρμαρίνου ἀρραβδώτου κίονος, τὸ ὅποιον, βεβαίως, δὲν ἦτο ὀρατόν, ὅτε ἐκτίσθη ὁ Λ1. Τρία τεμάχια ὀστεινῶν περονῶν καὶ τρία νομίσματα, ἤτοι: ἐν θεσσαλικῆς πόλεως τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος· εἰς ρωμαϊκὸς σηστέριος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἐν τελείως ἐφθαρμένον, μὴ δυνάμενον νὰ ταυτισθῆ. Νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ - Ἀντωνιανοῦ (253 - 260 μ.Χ.), δακρυδόχος, φέρουσα εἰς τὴν κοιλίαν διάκοσμον ἐκ λεπτῶν ζωνῶν λευκοῦ χρώματος, θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, τεμάχια σιδηρῶν ἀντικειμένων, ἐν τεμάχιον ὀστεινῆς περόνης καὶ ἐλάχιστα ὄστρακα ἐκ λεπτοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ (Terra sigillata). Ἐν ὄστρακον ἀγγείου ὑπομυκηναϊκῆς περιόδου, καὶ ἕτερον ἀγγείου γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Δύο ὄστρακα μεγαρικῶν σκύφων. Τὸ ἐν φέρει ἐπὶ τῆς βάσεως τὰ ἐγγράφατα γράμματα ΣΕ καὶ ἐπὶ τῆς κοιλίας κόσμησιν ἐκ μακρῶν πετάλων,

χωριζομένων διὰ κοκκίδων, δυνάμενον νὰ χρονολογηθῆ ἀπὸ τοῦ 150 π.Χ. καὶ ἐξῆς. Τὸ ἕτερον φέρει ὁμοκέντρους κύκλους, διακεκομημένους διὰ σειρᾶς κοκκίδων, περικλείοντας διπλοῦν ρόδακα (Πί ν. 396 ε). Τοῦτο δύναται νὰ χρονολογηθῆ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. Φύλλον χαλκοῦ, φέρον διακόσμησιν ἐκτύπων κοκκίδων. Δύο νομίσματα: ἐν τῶν Ἀθηναίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἐν τῶν Θεσσαλῶν τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ.

Ἡ ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα ἔρευνα συνεχίσθη ἔτι περαιτέρω, εἰς ὅσα σημεῖα ἦτο τοῦτο δυνατόν, μὲ σκοπὸν τὴν ἐξακριβώσιν τῆς μορφῆς τῶν παλαιότερων στοιχείων. Οὕτω διεπιστώθη, ὅτι οἱ δύο βραχεῖς τοῖχοι, οἱ ὅποιοι εἶχον εὐρεθῆ πέρυσιν ὑπὸ τὸν τοίχον Λ2, συνεχίζονται διαγωνίως εἰς τὸν χώρον τοῦ τομέως Μ, ὑπὸ τὰ δάπεδα καί, τεμνόμενοι καθέτως ὑπὸ ἄλλων τοίχων, ἀποτελοῦν ὀρθογώνια δωμάτια δύο κτηρίων, μὴ συγχρόνων, μὲ ὅλως διάφορον προσανατολισμὸν τοῦ ἀνασκαπτομένου κοσμικοῦ κτίσματος (Σ χ ἐ δ. 1· Πί ν. 396 α).

Ὅτι οἱ παλαιότεροι οὗτοι τοῖχοι ἀνήκουν εἰς δύο κτήρια διάφορα χρονικῶς, ἀποδεικνύεται, ἀφ' ἐνός ἀπὸ τὰς διαφορὰς τῆς δομῆς τῶν, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅτε κατεσκευάζοντο οἱ τοῖχοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ νεότερον κτήριο, κατέστρεψαν τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ παλαιότερον (Σ χ ἐ δ. 1).

Οἱ τοῖχοι οὗτοι εἶχον κατασκευασθῆ διὰ λίθων λευκῶν, οἱ ὅποιοι δὲν παρουσιάζουν μὲν τελείαν κατεργασίαν, οὐχ ἤττον ὁμως φέρουν εὐδιάκριτον καὶ ἔντονον τὴν ἐπέμβασιν τεχνίτου, ὥστε νὰ προσλαμβάνουν τὰς ἐκάστοτε ἀπαιτούμενας μορφὰς καὶ διαστάσεις. Οἱ λίθοι ἔχουν μῆκος 0,40 - 0,50 καὶ ὕψος 0,12 - 0,15 μ., εἶναι δὲ τοποθετημένοι κατὰ τὸ διπλοῦν σύστημα, ἤτοι «δρομικῶς» καὶ «μπατικῶς», τὰ μεταξύ τῶν δὲ κενὰ πληροῦνται διὰ μικρῶν λίθων ἄνευ συνδετικοῦ μείγματος. Σπανιώτατα γίνεται χρῆσις θραυσμάτων κεράμων εἰς τοὺς ἄρμους.

Ἐτερον οἰκοδομικὸν στοιχεῖον ἀνήκον εἰς κατασκευὴν ἀκαθορίστου, πρὸς τὸ παρόν, μορφῆς εἶναι ἡ ἀνεύρεσις, ὑπὸ τὸν τοίχον Λ καὶ παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ τομέως Μ, μάζης ἐκ πέντε ἐπαλλήλων σειρῶν ὁμῶν πλίνθων. Ἐκάστη πλίνθος ἔχει διαστάσεις 0,25 x 0,25 x 0,07 μ. Αἱ πλίνθοι αὗται ἀπετέλουν τοῖχον πλάτους 0,52 μ., ὅστις κατεστράφη κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀρχικοῦ τοίχου Λ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἀνωμάλου τρόπου καταστροφῆς τῶν πλίνθων πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Λ, καθὼς καὶ ἐκ τεμαχίων τῶν, τὰ

ὅποια καταπεσόντα κατὰ τὴν καταστροφὴν, παρέμεινον ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Α.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα ἀποκαλυφθέντα κτηριακὰ στοιχεῖα καὶ τὰ περισυλλεγένη ἀντικείμενα ἀνάγονται κυρίως εἰς προγενεστέρους τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου αἰῶνας καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ ἔρευνα τούτων ἐκφεύγει τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ ἀνασκαφέως, διεκόπη ἡ περαιτέρω σκαφή εἰς τὸν τομέα Μ.

Κατωτέρω ἀναγράφονται τὰ περισυλλεγένη ἀντικείμενα εἰς μεγαλύτερον τῶν δύο δαπέδων βάθος, μὲ ἐλαχίστας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς διακοσμῆσεως, τῆς ὕλης καὶ τῆς χρονολογίας αὐτῶν.

1) Νόμισμα ἀρχαῖον ἑλληνικόν, λίαν ἐφθαρμένον.

2) Νόμισμα τοῦ 3ου ἢ 2ου αἰῶνος π.Χ., ἐφθαρμένον.

3) Νόμισμα τελείως ἐφθαρμένον.

4) Νόμισμα Μαρωνείας (400 - 350 π.Χ.).

5) Νόμισμα ἀρχαῖον ἑλληνικόν, λίαν ἐφθαρμένον.

6) Νόμισμα Θεσσαλῶν, ἐποχῆς αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

7) Νόμισμα Μαγνήτων (197 - 146 π.Χ.).

8) Νόμισμα Σικυθῶνος (400 - 300 π.Χ.).

9) Νόμισμα τῶν Περραιβῶν Θεσσαλίας (197 - 146 π.Χ.).

10) Νόμισμα, λίαν ἐφθαρμένον, πιθανῶς θεσσαλικῆς πόλεως, 3ου ἢ 2ου αἰ. π.Χ.

11) Ὄστρακον ὑπομικηναϊκὸν μὲ ζῶνας βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος.

12) Ὄστρακον γεωμετρικόν.

13) Θραῦσμα ἑλληνιστικοῦ ἀγγείου μὲ γάνωσιν κοραλλιοχρουν.

14) Θραῦσμα μεγαρικοῦ σκύφου μὲ ἔκτυπα φύλλα γάνωμα ἐρυθρόν (250 - 225 π.Χ.).

15) Θραῦσμα βάσεως μεγαρικοῦ σκύφου μετὰ διπλοῦ ὀκταφύλλου ρόδακος (250 - 225 π.Χ.).

16) Δύο θραύσματα μεγαρικοῦ σκύφου (200 - 150 π.Χ.).

17) Δύο μικρὰ θραύσματα ἑλληνιστικῶν ἀγγείων.

18) Θραῦσμα μεγαρικοῦ σκύφου, μὲ διάκοσμον μακρῶν πετάλων (περὶ τὸ 150 π.Χ.).

19) Δακρυδόχος, ἄνευ στομίου.

20) Ὄστρακον γεωμετρικόν.

21) Θραῦσμα μονομύξου ἑλληνιστικοῦ λύχνου.

22) Θραῦσμα βάσεως μελαμβοφύδου ἀγγείου (5ου αἰῶνος π.Χ.).

23) Δύο θραύσματα σκύφων.

24) Τεμάχιον πηλίνου λύχνου μετὰ τῆς λαβῆς.

25) Θραῦσμα κύλικος μετὰ λαβῆς διχαλωτῆς, τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων.

26) Δέκα τέσσαρα θραύσματα μεγαρικῶν ἀγγείων, μελανοῦ καὶ ἐρυθροῦ πηλοῦ, τινὰ μὲ γάνωσιν καὶ μεταλλικὴν στίλβωσιν, φέροντα ἔκτυπον διάκοσμον φύλλων ἀνθέων, φύλλων λατοῦ, μορφῆν πετώσαν, Νίκην ἢ Ἐρωτα, ἀνήκοντα εἰς τὴν α' ὁμάδα (γ' τέταρτον τοῦ 3ου αἰῶνος π.Χ.) καὶ εἰς τὴν β' ὁμάδα (200 - 150 π.Χ.) τῶν μεγαρικῶν σκύφων.

27) Ὄστρακον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου μετὰ γανώσεως ἐσωτερικῶς (5ου αἰῶνος π.Χ.).

28) Δύο θραύσματα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μελαμβοφύδου ἀγγείου, εἰς σχῆμα ἀνοικτῆς φιάλης μὲ κόσμησιν προστύπων ἀνθεμίων, πλαισιουμένων ὑπὸ συμπλεκόμενων γραμμῶν (5ου π.Χ. αἰῶνος).

29) Ἐνεπίγραφον θραῦσμα πίθου.

30) Ἀπηνθρακωμένοι πυρήνες ἐλαιῶν καὶ ἄφθονα μικρὰ σφαιρίδια ἐξ ἀπροσδιορίστου ὕλης.

31) Τὸ σημαντικώτερον τῶν εὐρημάτων δύναται νὰ θεωρηθῆ μικρὰ ἀνδρική κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαίμου, ὕψους 0,015 μ., ἀρίστης διατηρήσεως, κατεσκευασμένη ἐξ ὀαλομάζης ἐντὸς μήτρας. Τὰ ζωηρὰ καὶ διωγκωμένα χαρακτηριστικὰ δεικνύουν, ὅτι τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον ἦτο νέγρος ἢ ἀνήκεν εἰς τινὰ φυλὴν τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς ὑπῆρχεν ὀπὴ διὰ τὴν ἀνάρτησίν του, ἀνῆκεν ἐπομένως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν περιπίπτων (Πί ν. 396 β - δ). Ὡς πιθανὴ χρονολογία κατασκευῆς τίθενται οἱ ὕστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

32) Μυκηναϊκὰ τινὰ ὄστρακα παρὰ τὸν ἀρχαιότερον δυτικὸν τοῖχον, εἰς βάθος 3.15 - 3.32 μ.

33) Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (διαστ. 0,075 x 0,05 μ.), ἐκ βαθέος τεφρόχρου πηλοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται πρὸς δεξιὰ τὸ καλλίγραμμον σῶμα, ἄνευ τῆς κεφαλῆς, κυνὸς ἢ λέοντος (Πί ν. 396 ς'). Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομικῶν στοιχείων, εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθοῦν αἱ φάσεις τοῦ ἐρευνημένου κτηριακοῦ συγκροτήματος, ὡς ἀκολούθως:

Φάσις α. Λεῖψανα κτηρίου εὐρεθέντα εἰς τὸ βάθος τοῦ τομέως Μ, ὑπὸ τὰ δύο δάπεδα. Ἑλληνιστικοὶ ἢ ὕστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

Φάσις β. Νέαι κατασκευαὶ καὶ μετατροπαὶ τοῦ ἀρχικοῦ κτηρίου. Ἑλληνιστικοὶ ἢ ὕστεροελληνιστικοὶ χρόνοι.

Φάσις γ. Κτήριον, εἰς δ ἀνήκουν τὰ λείψανα τῶν τοίχων, τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς τὸν τομέα Ρα, μετὰ τῆς ἐστίας. Ρωμαϊκοὶ χρόνοι.

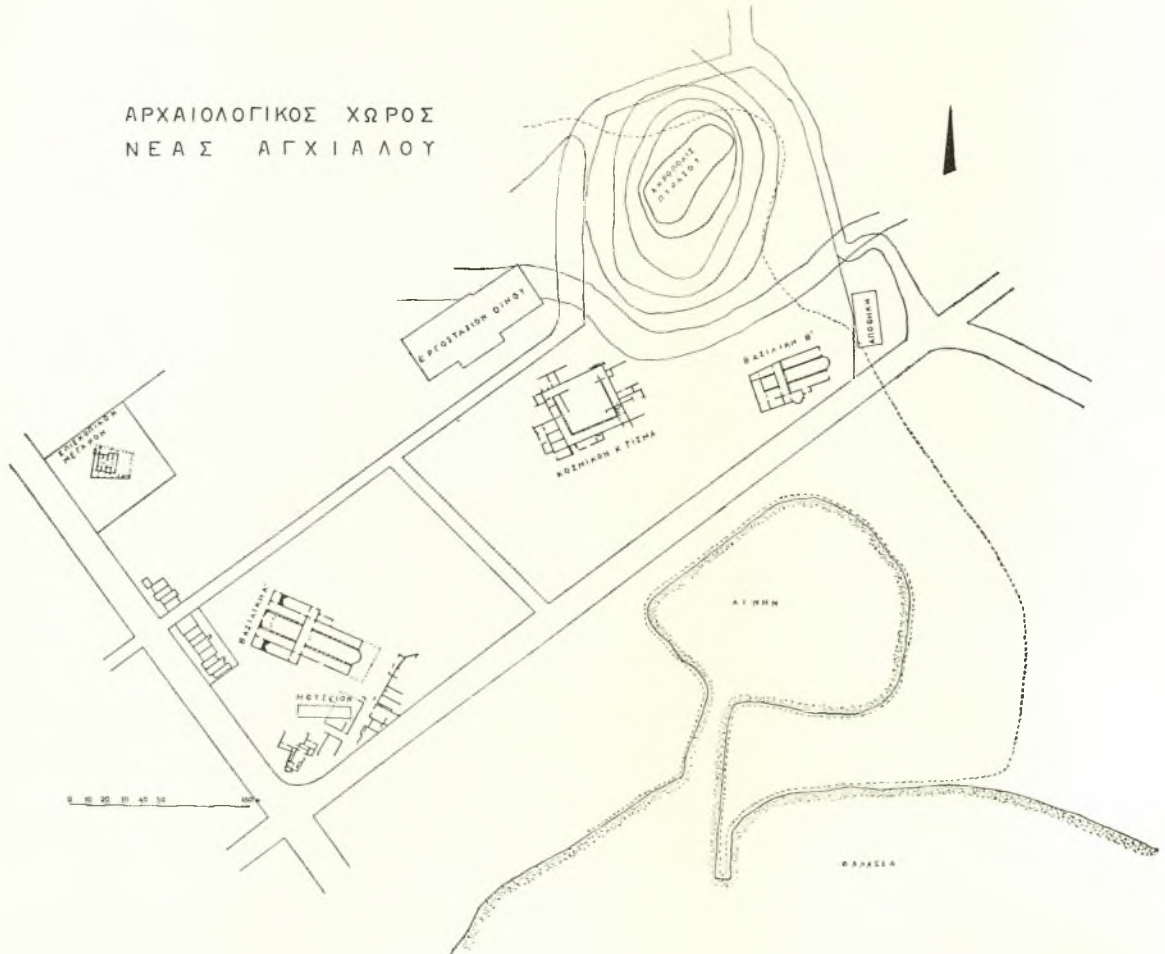
Φάσις δ. Κτήριον ἐγεθρὲν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν κτηρίων, εἰς δ ἀνήκουν οἱ τοῖχοι τῶν φάσεων α καὶ β. Εἰς τὸ κτήριον τοῦτο ἀνήκουν τὰ κατώτερα — ἀρχικά — μέρη τῶν τοίχων Λ, Λ2 καὶ

Λ3, τὸ κατώτερον τῶν δύο διαπέδων τοῦ τομέως Μ καὶ ὁ τοίχος Ξ4. Ρωμαϊκοὶ χρόνοι.

Φάσις ε. Μετασκευὴ ἢ καὶ συμπλήρωσις τοῦ προηγουμένου κτηρίου, κατασκευὴ τοῦ νεωτέ-

ρου, διαιρέσεις εἰς δωμάτια τῶν στοῶν κ.λ.π. 6ος αἰὼν μ.Χ. κ.έ.

Τέλος, δι' ἐιδικοῦ τοπογραφικοῦ συνεργείου ἐγένοντο μετρήσεις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ν.

Σχέδ. 2. Νέα Ἀγχιάλος. Τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα ἀρχαιολογικοῦ χώρου

ρου διαπέδου τοῦ τομέως Μ. Ρωμαϊκοὶ ἢ ὑστερορωμαϊκοὶ χρόνοι.

Φάσις ζ'. Ἀνεγέρσις τοῦ τετραστώδου αἰθρίου μετὰ τῶν προσηρηθέντων αὐτῷ ἀρχικῶν διαμερισμάτων. 3ος ἕως 4ος αἰὼν μ.Χ.

Φάσις ζ. Κατασκευὴ πλακοστρώσεως τῆς στοᾶς Ν (βλ. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 269, Σχέδ. 1), προσθήκη τῆς κλίμακος καὶ τῶν τοξοστοιχιῶν τῆς προσόψεως. 5ος - 6ος αἰὼν μ.Χ.

Φάσις η. Κατάργησις τῶν κιονοστοιχιῶν, μερική καταστροφὴ τῆς πλακοστρώσεως τῆς στοᾶς Ν διὰ τὴν τοποθέτησιν πηλίνων σωλήνων ἀγω-

γῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κατηρτίσθη τὸ παρατιθέμενον τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα (Σχέδ. 2).

ΒΟΡ. ΣΠΟΡΑΔΕΣ

ΣΚΙΑΘΟΣ

Ἡ νῆσος διοικητικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν Νομὸν Μαγνησίας. Δι' αὐτὸ δίδεται ἐδῶ ἡ ἐκθεσις περὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν τῆς μνημείων. Πλουσία εἶναι ἡ βιβλιογραφία διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Σκιάθου.

Διὰ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς

νήσου πολύτιμα στοιχεία είναι τὰ δσα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Φραγκοῦλα. Εἰς μίαν ὀλιγοήμερον ἐπίσκεψίν μου τὸν Αὐγουστον τοῦ 1964, εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιηγηθῶ τὴν Σκιάθον μετὰ τὴν εὐχάριστον καὶ συνάμα ὠφέλιμον συντροφίαν τοῦ ρέκτου δημάρχου τῆς κ. Θεοδοσίου. Οὕτως, ἡδυνήθην νὰ ἐξετάσω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς καὶ νὰ λάβω τὰ ἀναγκαῖα στοιχεία διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος ἐργασίας διὰ τὴν συντήρησιν καὶ στερεώσιν των.

Κατωτέρω παρέχονται μερικὰ πληροφοριακὰ στοιχεία διὰ τὰ κυριότερα μνημεῖα τῆς νήσου.

Α. Πόλις Σκιάθου

1. Μπούρτζι

Τὰ ἑρείπια τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου ὄχυροῦ σφάζονται ἐπὶ τῆς μικρᾶς καὶ πευκοφύτου χερσονησίδος τοῦ λιμένος, ἢ ὅποια παλαιότερον ἦτο, ὡς φαίνεται, νησίς. Τὸ ὄχυρόν κατασκευάσθη, πιθανώτατα, ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατὰ τὴν πρώτην κατάκτησιν τῆς νήσου ὑπ' αὐτῶν (ἀρχαί 13ου αἰῶνος) διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ λιμένος (Πί ν. 397 α). Τὸ Μπούρτζι ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἔκτοτε ἠρειπώθη.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἦσαν ἀκόμη ὄραται αἱ βάσεις τῶν δύο πύργων, οἱ ὅποιοι ὑπερήσπιζον τὴν πύλην τοῦ ὄχυροῦ, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς πόλεως.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα συντηρήσεως τῶν ἐρειπίων.

2. Οἰκία Παπαδιαμάντη

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ συντήρησιν τοῦ πτωχικοῦ σπιτιοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ἐζησεν ὁ μέγας Σκιαθίτης κοσμοκαλόγερος καὶ εἰς τὸ ὅποιον ἔχουν συγκεντρωθῆ ὀλίγα ἀντικείμενα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν καὶ μοναχικὴν ζωὴν του (Πί ν. 397 β).

3. Δημαρχεῖον

Κατεγράφησαν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα:

α) Κτητορικὴ ἐπιγραφή ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς (διαστ. 0,33 x 0,28 μ.), ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Κρυφοῦ (Πί ν. 398 α).

β) Μικρὰ ἐπιτύμβιος στήλη μετ' ἐσχηματοποιημένην μορφήν, 3ου - 4ου αἰῶνος μ.Χ.

γ) Παλαιохριστιανικὸν ἐπίθημα ἐκ διλόβου παραθύρου, μετ' ἀνάγλυπον σταυρῶν εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν.

δ) Τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης μετ' ἀνάγλυπον τὸ σῶμα γυμνοῦ ἀνδρός, καλῆς ἐργασίας.

ε) Τμήμα ἀρραβδώτου κίονος.

ς') Τμήμα σπειροειδοῦς κίονος.

ζ) Ὑψηλὸν ἐπίθημα μετ' ἀνάγλυπον σταυρῶν εἰς τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν.

Εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Εἰρηνοδικείου ὑπάρχει ἐντειχισμένη ἢ ἐπιγραφὴ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (G. Fredrich, Inscr. Gr., Τόμ. XII, 169).

4. Ναὸς Τριῶν Ἱεραρχῶν

Εἶναι ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς, εἰς τὸν τύπον τῆς τρικλίτου βασιλικῆς, ἀνεγερθεὶς τὸ ἔτος 1864, συμφῶνας πρὸς ἐπιγραφὴν.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ φυλάσσεται κοσμητῆς ἐκ τοῦ ξυλίνου τέμπλου τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Πρέκλας τοῦ Κάστρου Σκιάθου, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ σφάζεται ἢ ἐξῆς ἐπιγραφῆ:

Διὰ συνδρομῆς κόπου μόχθου Ἰω(άννου) Ἱερέος καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ ἔτους ,Α Χ Ο Σ Τ.

(1676).

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατεγράφησαν 56 εἰκόνες. Ἐξ αὐτῶν 18 ἔχουν μεταφερθῆ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Χριστοῦ στὸ «Κάστρο».

Αἱ περισσότεραι τῶν εἰκόνων τούτων χρονολογούνται ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος, δύο ἀπὸ τοῦ 17ου, αἱ δὲ ἄλλαι ἀπὸ τοῦ 19ου καὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Εἰς εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ:

Δέησις τοῦ δούλου σου Ἁγίε Ἰω(άννου) σὺν τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Γιαννάκη τῆς ποτὲ Σινιώρας.

Εἰς εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἀναγράφεται:

Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ Λογιωτάτου καὶ Εὐγενεστάτου Κῶ (Κυρίου) Κυρ' Λογοθέτου Φραγγοῦλι καὶ ἐπιτρόπου τῆς Ἐκκλησίας ,Α Ψ Ν Β. (1752).

5. Ἡρειπωμένους ναὸς Ἁγίας Τριάδος

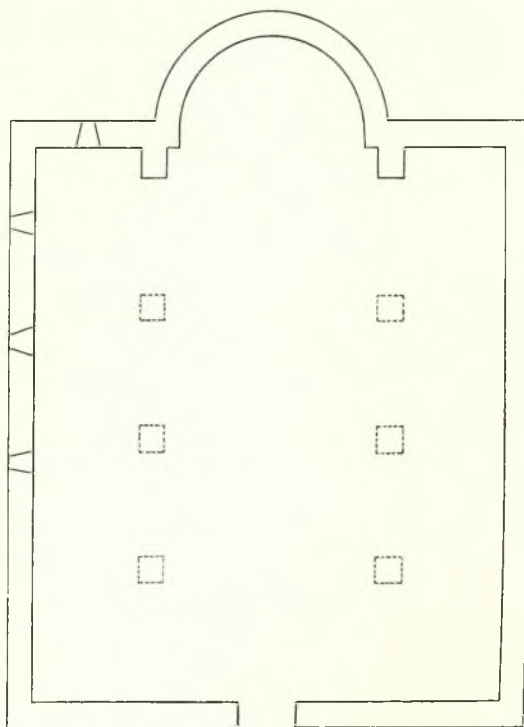
Ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν καὶ πλησίον τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως σφάζονται τὰ ἑρείπια τρικλίτου βασιλικῆς, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 14.40 x 12.07 μ., μετ' ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, διαμέτρου 5 μ. (Σχ ἐδ. 3). Εἰς ἐκάστην κιονοστοιχίαν ἔφερε τρεῖς κίονας ἢ πεσσούς. Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, ὁ ὁποῖος σφάζεται εἰς ὕψος 3.50 μ., τὰ παράθυρα διαμορφοῦνται ἐξωτερικῶς εἰς στενοὺς φεγγίτας, ὡς τυφεκιοθυρίδας. Ἡ τοιχοποιία εἶναι κοινὴ ἐξ ἀλαξεύτων ἀσβεστολίθων καὶ ἰσχυρὸν συνδετικὸν μείγμα ἐξ ἀσβέστου, ἄμμου καὶ ἀναλογίας πορσελάνης.

6. Ἀρχαῖον τεῖχος

Σημειοῦνται δύο τμήματα τοῦ τεῖχους τῆς ἀρχαίας πόλεως, τὸ ὁποῖον εἶχε πλάτος 2.95 - 3 μ. καὶ ἦτο κατεσκευασμένον, κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον, ἐκ μεγάλων λίθων, μήκους 0,80 - 1 μ. Τὸ

8. Ἐξωκκλήσιον τῶν Ταξιαρχῶν

Ἐδρῖσκειται ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ πρὸς τὴν μονὴν Εὐαγγελιστρίας. Εἶναι μικρὸς, μονόκλιτος, καμαροσκεπῆς ναῖσκος ἄνευ σημασίας. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς.

Σχέδ. 3. Σκίαθος. Ναὸς Ἁγίας Τριάδος. Κάτωψις

ἐν τῶν τμημάτων τούτων διακρίνεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων πρὸς Δ. τῆς περιγραφείσης ἀνωτέρω βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ἄλλο εὑρίσκειται ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου Δημητρίου Ματσούκα.

B. Ὑπαιθρος

7. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Πύργου

Μονόκλιτος, καμαροσκεπῆς μὲ ἀρχαῖον ὑλικὸν εἰς τὴν τοιχοποιίαν του. Αἱ κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῆς Προθέσεως σχηματίζονται εἰς τὸ πᾶχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοῖχου, χωρὶς νὰ διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Εἰς τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων εἶναι ἐντειχισμένα πολλὰ ρόδια πινάκια. Μία ἐπιγραφή λέγει: *IC XC νικᾷ 1840 Ἰουνίου θ*. Προφανῶς ἀναφέρεται εἰς ἐπισκευὴν τοῦ ναοῦ, ὃ ὁποῖος ἀνηγέρθη ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

9. Ἐξωκκλήσιον Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Ἀγαλλιανουῶς

Μικρὸς ναῖσκος παρὰ τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Εἶναι σταυροειδῆς, μὲ βραχείας κεραίας, μὴ διαγραφομένης ἐξωτερικῶς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκκουμβᾶ θόλος - ἀσπίς. Εἰς τὴν στέγην διατηρεῖται ἀκόμη ἢ ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν ἐπικάλυψις, μέρος τῆς ὁποίας ἀντικατεστάθη διὰ κοινῶν κεράμων. Ἐκάστην πλευρὰν τῆς πενταπλεύρου, ἐξωτερικῶς, ἀντὶδος τοῦ Ἱεροῦ κοσμεῖ ἀβαθῆς τοξωτὴ κόγχη. Χρονολογία: 18ος - 19ος αἰών.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς.

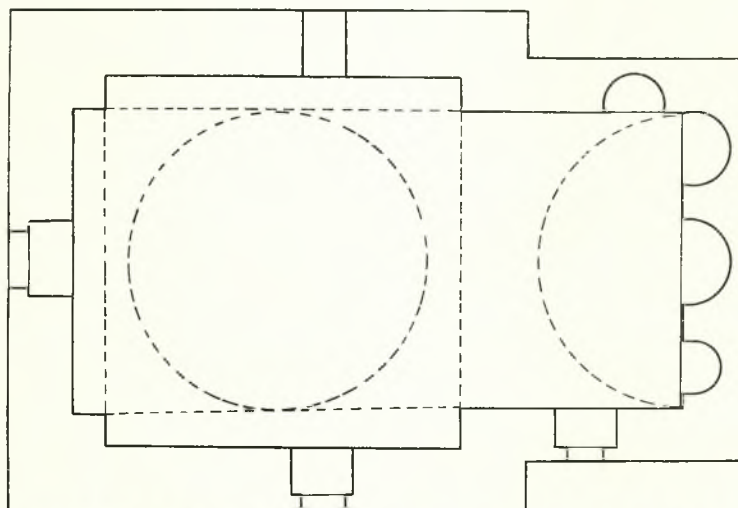
10. Μονὴ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου

Ἐδρῖσκειται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν τῆς Ἀγαλλιανουῶς, κάτω ἀπὸ τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ

βουνοῦ τῆς Καραφιτζανάκας. Ἰδρυθεῖσα τὸ ἔτος 1797 ὑπὸ Νύφανος τοῦ Χίου καὶ Γρηγορίου Χατζησταμάτη, εἶναι ἡ μόνη ἐν ἐνεργείᾳ σήμερον ἀνδρική μονή.

Ἔχει τὴν συνήθη μορφήν τῶν βυζαντινῶν μονῶν. Ἀποτελεῖ, δηλαδὴ, ἐν τετράπλευρον συγκρότημα, μὲ τὰ διώροφα καὶ τριώροφα κελλία εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς (Πί ν. 398 β), τὸν τυ-

παλεξανδράκη τὸ 1725. Εἰκόνα τῆς Ἀποκαθηλώσεως, καλῆς τέχνης τοῦ 16 - 17ου αἰῶνος. Εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τοῦ 1738. Εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ Ἀρχιερέως, γενομένην διὰ *συνδρομῆς Γενναδίου Μοναχοῦ τοῦ ΑΨΝΔ* (1754). Εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ 1700. Μυροδόχον ἐκ μολύβδου τοῦ 1755. Εἰκόνα « τὸ Ρόδον τὸ Ἀμάραντον » τοῦ 1750. Ἀντικείμενα ἐξ ὕαλου, ἐκ πορ-

Σχέδ. 4. Σκίαθος. Μονὴ Ἁγίου Χαραλάμους. Κάτωφιν Καθολικοῦ

πικὸν πυλῶνα εἰς μορφήν πύργου (Πί ν. 399 α) (Α. Κ. Ὁρλάνδου, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονική, σ. 10, 11 καὶ 12, εἰκ. 10 καὶ 11), εἰς τὸν ὄροφον τοῦ ὁποῦ, στεγαζόμενον μὲ τροῦλλον, ὑπάρχει τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μὲ βιβλιοθήκην, κειμηλιαρχεῖον καὶ εἰς τὸ μέσον τὸ Καθολικόν. Τοῦτο εἶναι εἰς τὸν τύπον τῶν τριχόρων Ἀγιορειτικῶν ναῶν, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 20 x 7.70 μ., μὲ τροῦλλον ἐπὶ ὑψηλοῦ ὀκταπλεύρου τυμπάνου καὶ δύο νάρθηκας, στεγαζομένους ὁμοίως μὲ τροῦλλους, καλυπτομένους διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν (Πί ν. 399 β). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τοιχοδομία τοῦ ναοῦ καὶ τῶν κελλίων, ἰδίως τῆς κατεστραμμένης σήμερον νοτίας πλευρᾶς (Πί ν. 400 α), ὅπου ἦτο ἡ Τράπεζα, ἡ ἐστία καὶ ὁ φούρνος (Α. Κ. Ὁρλάνδου, ἔ. ἄ. σ. 38, εἰκ. 74).

Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Σκευοφυλακίου σημειοῦμεν: Εὐαγγέλιον, τὸ κάλυμμα τοῦ ὁποῦ κοσμεῖται μὲ μεταλλικὰ πλακίδια μὲ σκηνὰς ἐκ τοῦ Δωδεκαόρτου, τοὺς Εὐαγγελιστάς, κ.λ.π. Σύμφωνας πρὸς ἐπιγραφὴν ἐγίνεν ἐπὶ Ἡγουμένου Δαμασκηνοῦ, ὑπὸ τοῦ χρυσοχόου Γιώργη Πα-

σελάνης, Εὐαγγέλια, ἱερά σκευή, ἔγγραφα, φερμάνια, Πατριαρχικὰ σιγίλλια, ὡς τὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' τοῦ ἔτους 1797, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνακηρύσσεται ἡ μονὴ σταυροπηγιακὴ κ. ἄ.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν κτηρίων τῆς μονῆς.

11. Μονὴ Ἁγίου Χαραλάμους

Μικρὰ ἐγκαταλελειμμένη μονή, εἰς ἀπόστασιν 45' ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας, εἰς θέσιν Κακόρεμμα (Πί ν. 400 β). Ὁ ναὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα τετράγωνον χώρον ἐν κατόψει, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 6.95 x 7.20 μ., καλυπτόμενον ὑπὸ χαμηλοῦ θόλου. Ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς προβάλλει κατὰ 3.10 μ. ὁ καμαροσκεπῆς χώρος τοῦ Ἱεροῦ, πλάτους 5.70 μ. (Σχ ἐ δ. 4). Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Εἶναι ἐν χαρακτηριστικὸν δείγμα τῆς ἐξειλίξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῇ νήσῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῆ ρωγμᾶς. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν στερεώσεως.

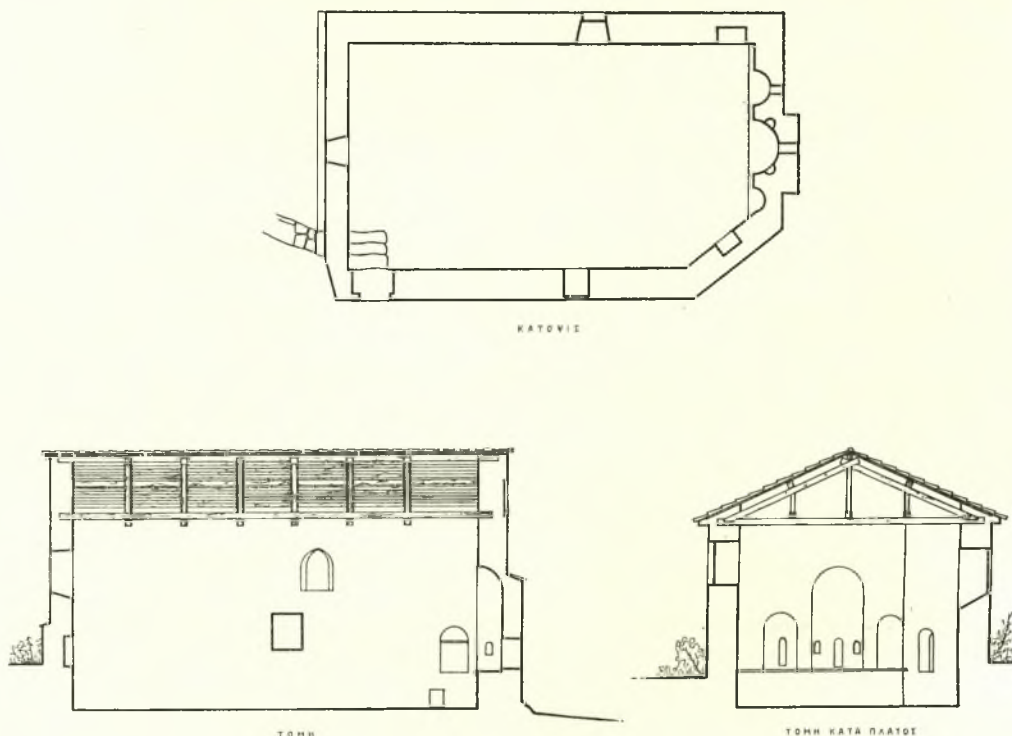
12. Κάστρον καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ μνημεῖα

Τὸ Κάστρον τῆς Σκιάθου, τὸ γνωστὸν ἐκ τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη, εὑρίσκεται σήμερον εἰς ἐρείπια (Πί ν. 401 α), τὰ ἐλάχιστα δὲ μέρη του, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἀκόμη, μετὰ δυσκολίας δίδουν τὴν μορφήν καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς του. Ἡ γέφυρα πρὸ τῆς εἰσόδου

β) Τὰ ἐρείπια τοῦ ναΐσκου Παναγίας τῆς Πρέκλας. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν διαγράφονται ἐξωτερικῶς. Εἰς τὸ Ἱερόν παρατηροῦνται λείψανα τοιχογραφιῶν.

γ) Τὰ ἐρείπια τοῦ ναΐσκου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

δ) Ναὸς τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ ἱστορικῆς ἀπόψεως

Σχέδ. 5. Σκιάθος. Κάτοπις καὶ τομαὶ τοῦ «Χριστοῦ στὸ Κάστρο»

εἶναι κατεστραμμένη (Πί ν. 401 β). Ἡ πύλη παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς (Πί ν. 402 α). Εἰς αὐτὴν ἔχουν χρησιμοποιηθῆ παλαιοχριστιανικὰ μέλη, ὡς διαχωριστικὸς ἀμφικιονίσκος παραθύρου, ὕψους 1.21 καὶ μήκους 0,53 μ., βάσις μαρμαρίνου τέμπλου, μετὰ τὴν ἀλλακὰ προσαρμογῆς τῶν θωρακίων κ. ἄ. Ἡ θύρα ἦτο ξυλίνη, πάχους 0,075 μ. ἐπενδεδυμένη μετὰ σιδηρᾶς ταινίας, συγκρατούμενας μετὰ σιδηροῦς ἴλους.

Ὁ χώρος τοῦ Κάστρου καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν. Ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς κτίσματα:

α) Τζαμί, εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ χώρου τοῦ Κάστρου, ἡμικυκλικόν, ἄνευ μιναραῖ καὶ μιχράμπ. Παρ' αὐτὸ τὸ Διοικητήριον (Πί ν. 402 β).

εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων μνημείων τῆς νήσου, ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ μητρόπολις τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Σκιάθου.

Εἶναι ξυλόστεγος, μονόχωρος ναός, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 10.55 x 5.80 μ. (Σχέδ. 5). Τὸ δάπεδόν του, εὑρισκόμενον κατὰ 1 μ. χαμηλότερον τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἐστρωμένον μετὰ ἀνισομεγέθεις μαρμαρίνας πλάκας. Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ κάτω, σύγχρονον, περίπου, μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, εἶναι ἐπίχρυσον, κατεσκευάσθη δὲ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν *Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Φραγγουλί ἕνεός ΑΧΖΕ* (1695). Τὸ ἄνω εἶναι μεταγενεστέρη προσθήκη, ἄνευ χρώματος.

Ἐπὶ τῶν τοίχων σφάζεται ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος, εἰς πέντε ζῶνας καθ' ὕψος:

α' ζώνη, ποδέα, β' ζώνη, ολόσωμοι Ἅγιοι κά-
 τωθεν τόξων, γ' ζώνη, Ἅγιοι εἰς δίσκους, δ' ζώ-
 νη, διαιρείται εἰς ὀρθογώνια πλαίσια, ἐντὸς τῶν
 ὁποίων εἰκονίζονται σκηναὶ τοῦ Δωδεκαῶρου,
 ε' ζώνη, ὁμοίως πρὸς τὴν δ'. Αἱ τοιχογραφίαι
 δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ
 17ου αἰῶνος, γενόμεναι, πιθανῶς, δαπάναις τοῦ
 Ἐπισκόπου Ἰγνατίου, ἐπισκοπεύσαντος εἰς τοὺς
 περὶ τὸ 1621 χρόνους. Σημειοῦνται: εἰς ξυλόγλυ-
 πτος θρόνος καὶ ἐν ὁμοίον προσκυνητῆριον, μὲ
 τὴν ἐπιγραφὴν: *Νικηδὸμος Μοναχὸς 174(;) .*

Κατεγράφησαν αἱ ἐξῆς εἰκόνες:

1) Ἅγ. Κοσμάς καὶ Ἅγ. Δαμιανός, ἱστάμενοι
 ἐκατέρωθεν τοῦ ἐνθρόνου Χριστοῦ (17ου αἰ-
 ῶνος). 2) Ἡ Θεοτόκος ἐνθρονος, μὲ χρονολο-
 γίαν *ΑΧΝΖ* (1657). 3) Ὁ Χριστὸς ἐνθρονος,
 μὲ χρονολογίαν *ΑΧΝΒ* (1652). 4) Ἡ Γέννη-
 σις τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

*Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ Πανιερωτάτου καὶ
 λογιωτάτου Κυρίου Κυρ Ἀνανίου Ἀρχιεπισκόπου
 Τριῶς καὶ Θεσμίων τοῦ ἐκ τῆς νήσου Σκιάθου,
 αψοθ (1779).* 5) Ἡ Ἀποτομή τῆς κεφαλῆς τοῦ
 Ἰωάννου. 6) Ἡ Θεοτόκος ἐνθρονος. 7) Ὁ Χρι-
 στὸς ὡς διδάσκαλος. 8) Ὁ Εὐαγγελισμὸς εἰς τὰ
 δύο φύλλα τῆς Ὁραίας Πύλης. Εἰς τὰς ἐξωτερι-
 κάς ἐπιφανείας τῶν τοίχων ὑπάρχουν ἐντειχι-
 σμένα «ρόδια πινάκια» (Πί ν. 403 α). Ἡ τε-
 λευταία ἀνακαίνισις τοῦ ναοῦ ἐγένετο τὸ ἔτος
 1926.

ε) Ναῖσκος Ἁγίας Μαρίνης

Εἶναι νεώτερος, φικοδομημένος ἐπὶ τῶν ἐρει-
 πίων παλαιότερου.

ς) Ναῖσκος Ἁγίου Νικολάου

Μονόκλιτος, ξυλόστεγος, ἐπεσκευασμένος
 προσφάτως. Αἱ τρεῖς κόγχαι τοῦ Ἱεροῦ δὲν δια-
 γράφονται ἐξωτερικῶς. Κατεγράφησαν αἱ ἐξῆς
 εἰκόνες: 1) Ἅγ. Νικόλαος, τοῦ 18ου αἰῶνος. 2)
 Θεοτόκος Ὁδηγήτρια, 16ου - 17ου αἰῶνος. 3) Χρι-
 στὸς ἐνθρονος, 17ου αἰῶνος. 4) Μαρτύριον τοῦ
 Ἁγίου Εὐσταθίου, 17ου - 18ου αἰῶνος.

13. Ἐρείπια Ἁγίου Ἰωάννου

Πρὸ τῆς στενῆς λωρίδος γῆς, ἡ ὁποία ἐνώ-
 νει τὴν χερσονησίδα τοῦ Κάστρου μὲ τὴν νῆσον,
 ὑπάρχει σήμερον μικρὸς, νέος, ναῖσκος τοῦ Ἁ-
 γίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Πλησίον τούτου
 σφάζονται τὰ ἐρείπια ἐτέρου ναοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ
 τὰς μαρτυρίας τῶν νησιωτῶν, κατηδαφίσθη πρὸ
 ὀλίγων δεκαετιῶν, διὰ νὰ κτισθῆ ὁ νέος. Τὰ ἐρεί-
 πια δεικνύουν, ὅτι ὁ κατεδαφισθεὶς ναὸς εἶχεν
 ἰσχυρὰν τοιχοποιίαν καὶ ἦτο ἐπιμελοῦς κατα-
 σκευῆς καὶ ἐμφάνιστος.

14. Παναγία τοῦ Καρδάση

Παρὰ τὸν ἄνευ σημασίας ναῖσκον τῆς Πανα-
 γίας ὑπάρχουν κατεσπαρμένα τὰ ἐρείπια οἰκοδο-
 μημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ἀνεξερεύνητον
 καὶ ἄγνωστον οἰκισμὸν.

15. Ἄναστασά - Πυργί

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ πλησίον τοῦ ἄνευ
 σημασίας ἠρειπωμένου ναῖσκου τῆς Ἁγίας Ἄ-
 ναστασίας, ὑπάρχουν τὰ λείψανα ἀρχαίου στρογ-
 γύλου πύργου, διαμέτρου 9 μ. Ἡ τοιχοποιία του
 εἶναι ἰσχυρὰ διὰ μεγάλων δόμων, ὕψους 0,45 μ.,
 τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια δὲν εἶναι τε-
 λείας κατεργασίας. Αἱ ὀριζόντιαι πλευραὶ τῶν
 δόμων εἶναι παράλληλοι, ὄχι ὁμοῦ καὶ αἱ κάθε-
 τοι. Τὰ ἐρείπια καλύπτονται ὑπὸ ἀγρίας βλαστή-
 σεως. Κατηρτίσθη πρόγραμμα καθαρισμοῦ καὶ
 συντηρήσεως.

16. Μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχρεᾶς

Τῆς ἐγκαταλειμμένης ταύτης μονῆς, ἡ ὁ-
 ποία ἰδρύθη τὸν 16ον αἰῶνα, σφάζονται 2 - 3 ταπει-
 νὰ καὶ ἠρειπωμένα κελλία καὶ ὁ ναός. Οὗτος εἶναι
 τοῦ Ἀγιορειτικοῦ τύπου, δηλαδὴ τρίχορος σταυ-
 ροειδῆς μετὰ τροῦλλον, ἀλλ' εἰς τὴν συνεπτυγμέ-
 νην του μορφῆν, χωρὶς κίονας καὶ κεραίας. Ὁ
 εδρὸς τροῦλλος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ κυλινδρι-
 κοῦ τυμπάνου, καλύπτει ὅλον σχεδὸν τὸν τετρά-
 γωνον χῶρον τοῦ κυρίως ναοῦ (Σχ ἐ δ. 6).

Τὸ τύμπανον ἐλαφρύνεται διὰ δέκα ἐξ τοξωτῶν
 ἀβαθῶν κογχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνοίγονται ἰσά-
 ριμα παράθυρα. Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τόξων κενὰ
 εἶναι ἐντειχισμένα διακοσμητικὰ «ρόδια πινάκια»
 (Πί ν. 403 β). Εἰς τὸν τροῦλλον σφάζεται ἡ ἐπι-
 στέγασις μὲ παλαιὰς σχιστολιθικὰς πλάκας, ἐνῶ
 εἰς τὰς ἄλλας ἐπιφανείας τῆς στέγης ἔχουν το-
 ποθετηθῆ νέα κεραμίδια. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν σφά-
 ζονται μεγάλαι ἐπιφάνειαι μὲ τοιχογραφίας, χρο-
 νολογουμένας, συμφῶνως πρὸς ἐπιγραφὴν, ἀπὸ
 τοῦ 1745.

Καὶ ἡ μονὴ αὕτη περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα
 ἐργασιῶν ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ κτη-
 ρίου καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

17. Ναὸς Ἁγίου Ἀντωνίου

Εἰς τὸ τέμπλον τοῦ μικροῦ ξυλοστεγού ναῖ-
 σκου τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου κατεγράφη ἡ εἰκὼν τῆς
 Ὁδηγήτριας, καλῆς ἐργασίας τοῦ 17ου αἰῶνος.

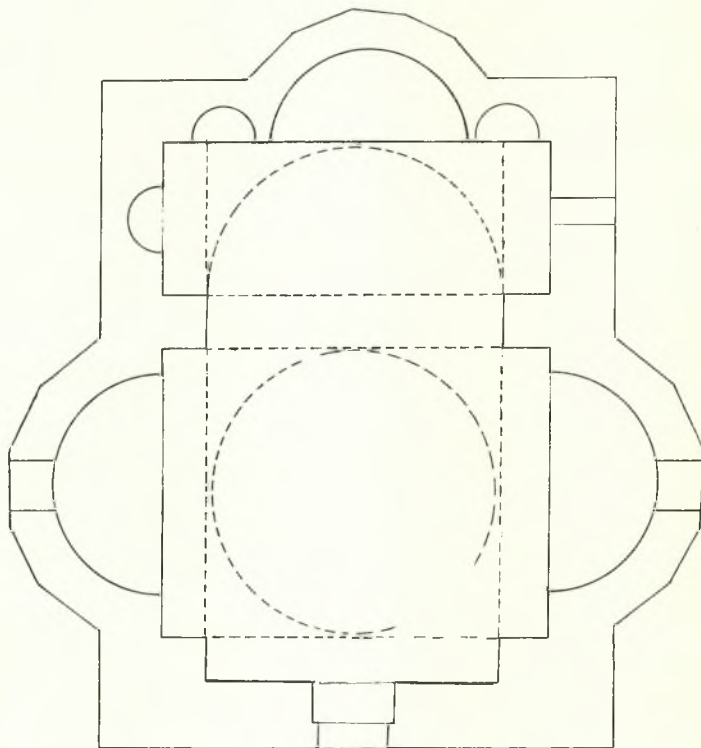
18. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κρυφοῦ

Εὐρίσκειται πρὸς τὴν ΝΔ. πλευρὰν τῆς νήσου,
 ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ πρὸς τὸν μικρὸν
 Ἀσέληνον. Ἄλλοτε ἦτο μονή, ἰδρυθεῖσα τὸ ἔτος

1726, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποίαν, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, κατέγραψα εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῆς Σκιάθου. Σήμερον σφύζεται ἔν μόνον κελλίον καὶ ὁ μονόχωρος ξυλόστεγος ναῖσκος, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 8.70 x 5.40 μ., με ἡμιεξάγωνον

ἢ Βάπτισις, ἢ Ἐγερσις τοῦ Λαζάρου, ἢ Βαῖοφόρος καὶ ὁ Προφήτης Ζαχαρίας.

Εἰς ζώνην κάτωθεν τῆς προηγουμένης, εἰκονίζονται οἱ Προπάτορες καὶ Ἅγιοι ἐντὸς κύκλων, εἰς δὲ τὴν κάτω ζώνην ὀλόσωμοι Ἅγιοι ὑπὸ τόξα.

Σχέδ. 6. Σκιάθος. Καθολικὸν μονῆς Κεχρεῶς. Κάτοπις

ἀψίδα Ἱεροῦ, ἐξωτερικῶς. Τοιχοποιία κοινὴ, ἐπιχειρισμένη.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατεγράψαν δύο κιονόκρανα: ἔν δωρικόν, μήκους πλίνθου 0,45, ὕψους 0,21 μ. καὶ ἔν λεβητοειδὲς με γλυπτὴν ἀκάνθην εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, μήκους ἄνω 0,30, ὕψους 0,25 καὶ διαμέτρου βάσεως 0,20 μ.

Ὁ ναὸς ἦτο κατάγραφος. Σήμερον σφύζονται τὰ ἐξῆς:

Ἐνατολικὸς τοῖχος: ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος ἔν μέσῳ Προφητῶν, τὸ «Λάβετε φάγετε» καὶ τὸ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες», Ἱεράρχαι, ἢ Ψηλάφησις, ἢ Πεντηκοστή, ἢ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ.

Βόρειος τοῖχος: μικραὶ ἐπιφάνειαι με ὀλοσώμους Ἅγίους καὶ στηθάρια.

Νότιος τοῖχος: ἄνω ζώνη, ἐντὸς πλαισίων: ἡ Γέννησις, ἢ Ὑπαπαντή, ὁ Ἰησοῦς Δωδεκαετής,

Δυτικὸς τοῖχος: ἡμικατεστραμμένη σκηνὴ ἐκ τοῦ Γενεθλίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ οἱ Ἅγιοι: Ἰωάννης Πρόδρομος, Παῦλος, Πέτρος(ς), Προκόπιος, «Κύρηκος», «Ἰουλήττα», Εὐστάθιος ὁ Πλακίδας, Θεόπιστος, Ἀγάπιος, Θεοπίστη καὶ Ἀναστασία ἢ Φαρμακολύτρια.

Αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ἐκτελεσθῆ με πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν. Αἱ πτυχώσεις καὶ τὰ κοσμήματα ἀποδίδονται με φυσικότητα καὶ ἀποφεύγεται ἡ ὁμοιομορφία καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν ἰδίων θεμάτων. Αἱ φωτοσκιάσεις εἶναι ἔντονοι καὶ ἰδίως εἰς τὰς μορφάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἔκφρασιν καὶ κίνησιν. Τὰ τρία κύρια χρώματα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται, δηλαδὴ τὸ πράσινον, τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κυανοῦν εἶναι πολὺ φωτεινά.

Ὁ ναὸς περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως.

19. Μονή τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου τῆς Εἰκο-
νίστριας ἢ κοινῶς Κουνίστας.

Ἡ διατεταμένη αὕτη μονὴ εὐρίσκεται εἰς κατά-
φυτον καὶ μαγευτικὴν θέσιν παρά τὴν δυτικὴν
ἀκτὴν τῆς νήσου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ διώροφα καὶ
τριώροφα νεώτερα κελλία καὶ ἀπὸ τὸν ναόν, ὁ
ὁποῖος, ἀνεγερθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶ-
νος, ἐπεσκευάσθη καὶ ηὐξήθη κατὰ τὸ 1726 καὶ
1798, συμφῶνως πρὸς ἐπιγραφάς.

Ἐξωτερικῶς εἶναι ἓν ἐπίμηκες κτήριον (δια-
στάσεων 43.10 x 5.70 μ.), με κυλινδρικὸν τρούλ-
λον εἰς τὸ μέσον τοῦ μήκους του, καλυπτόμενον
διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν, χωρὶς ἄλλην διάρ-
θρωσιν (Πί ν. 404 α). Ὀλόκληρον καλύπτεται
ὑπὸ δικλινοῦς κεραμωτῆς στέγης. Ἡ ἐσωτερικὴ
του διαρρύθμισις ἔχει ὡς ἑξῆς: ἐξωνάρθηξ, χω-
ριζόμενος εἰς δύο διὰ ξυλίνου πατώματος, ἐσω-
νάρθηξ, ὁ κυρίως ναός, εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου
παραλληλογράμμου ἔν κατόψει, μετὰ τρούλλου
καὶ τὸ Ἱερόν, τοῦ ὁποῖου ἡ ἡμικυκλική, ἐσωτερι-
κῶς, ἀψὶς ἐγγράφεται εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον
χωρὶς νὰ ἐξέχη ἐξωτερικῶς.

Τὸ ἐπίχρυσον ξυλόλυπτον τέμπλον εἶναι, πι-
θανῶς, σύγχρονον τοῦ ναοῦ. Ἐκ τῶν φορητῶν
εἰκόνων σημειοῦνται: ὁ Χριστὸς ἐνθρονος, τοῦ
ἔτους 1732, ἢ Ζωοδόχος Πηγὴ, τοῦ
τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἡ Θεοτόκος, περὶ τὸ
μέσον τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος. Ἐνεκα ὅμως τῶν
ἐπιχρυσμάτων καὶ τῆς παλαιᾶς καπνιάς δὲν φαί-
νονται αἱ τοιχογραφαίαι.

Κατὰ ἰσοπέδωσιν τοῦ πρό τοῦ ναοῦ χώρου, ἀπε-
καλύφθη μαρμάρινος, παλαιοχριστιανικὸς ἀμφι-
κιονίσκος παραθύρου, ὕψους 1.25 καὶ μήκους
0,50 μ.

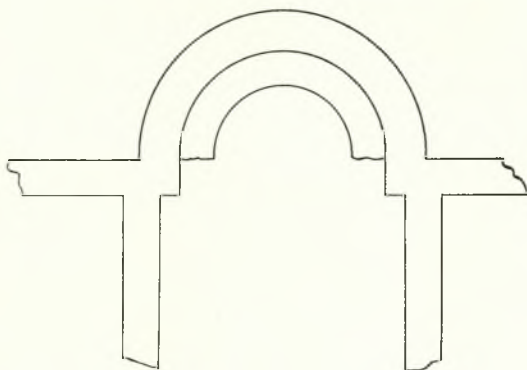
Ὁ ναὸς περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν.

20. Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Ἁγίας Σοφίας

Εἰς θέσιν Τροῦλλου σφύζονται τὰ εἰρεῖπια πα-
λαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, γνωστῆς ὡς τῆς Ἁ-
γίας Σοφίας. Σήμερον εἶναι ὁρατὴ ἡ ἡμικυκλικὴ
ἀψὶς τοῦ Ἱεροῦ, διαμέτρου 3.70 μ. εἰς τὸ ἐσωτερι-
κὸν τῆς ὁποίας ὑπάρχουν λείψανα τοῦ συνθρό-
νου, ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος (πλάτους 0,65 μ.) εἰς
μικρὸν μήκος ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος καὶ μικρὸν
μέρος τῆς διαχωριστικῆς τοιχοδομίας τῶν κλι-
τῶν, ὥστε νὰ καθορίζεται ἀκριβῶς τὸ πλάτος τοῦ
μεσαίου κλίτους (4.45 μ.) (Σχ ἐδ. 7).

Εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ἀνατολικῶς τῆς βασιλικῆς
σφύζονται τὰ εἰρεῖπια ἰσχυροῦ κυλινδρικοῦ πύρ-
γου, διαμέτρου 15 μ.

Ἀμφότερα τὰ κτίσματα περιελήφθησαν εἰς τὸ
πρόγραμμα δι' ἀνασκαφῆν.

Σχέδ. 7. Σκίαθος. Κάτωψις ἐρειπίων παλαιοχρι-
στιανικῆς βασιλικῆς Ἁγίας Σοφίας

21. Ἠρειπωμένος βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Εὐαγγελι- σμοῦ παρά τὸ Κάστρον

Εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ μικροῦ λιμενίσκου, τοῦ
σχηματιζομένου κάτωθεν τοῦ βράχου τοῦ περι-
γραφέντος ἤδη Κάστρου τῆς νήσου, ὑπάρχουν τὰ
εἰρεῖπια ναοῦ, οἰκίσκων - κελλίων καὶ ἰσχυροῦ
περιβόλου.

Τοῦ ναοῦ σφύζονται, εἰς ὄλον σχεδὸν τὸ ὕψος,
οἱ τέσσαρες τοῖχοι καὶ μέρος τῆς στέγης τοῦ ἀνα-
τολικοῦ ἡμίσεος (Πί ν. 404 β, 405 α - β). Ἐ-
γένοντο μετρήσεις τοῦ κτίσματος, μετὰ δυσκολίας,
συμφῶνως πρὸς τὰς ὁποίας κατηρτίσθη ἡ δημο-
σιευομένη κάτωψις (Σχ ἐδ. 8). Ὀρισμένα
στοιχεῖα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθοῦν
καὶ μετρηθοῦν, διότι ὁ χώρος καλύπτεται ὑπὸ λί-
θων καὶ ἀγρίας βλαστήσεως.

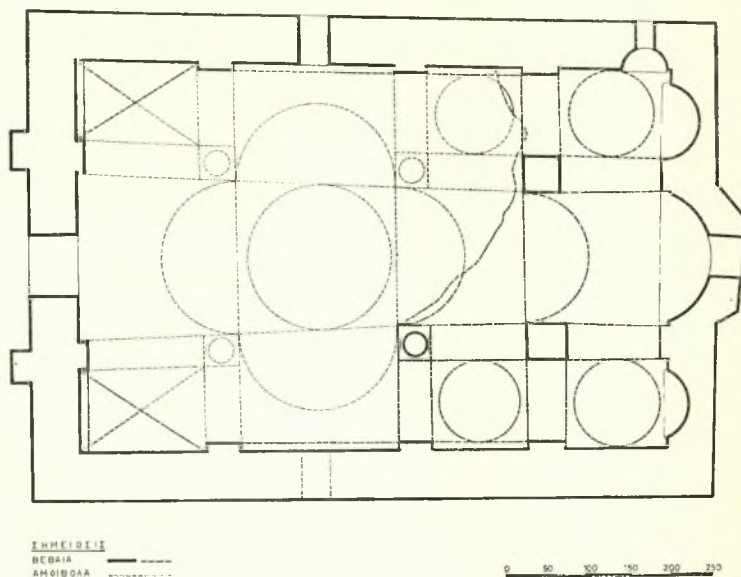
Ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὸν σταυροειδῆ, ἐγγεγραμ-
μένον, σύνθετον τετρακίονιον μετὰ τρούλλου τύ-
πον (ἐξωτερικῶν διαστάσεων 8.40 x 5.95 μ.). Τὰ
τέσσαρα ἀνατολικά μικρὰ διαμερίσματα ἐκατέρω-
θεν τῆς ἀνατολικῆς κεραίας, ἧτοι τὰ δύο τοῦ Ἱε-
ροῦ — Πρόθεσις καὶ Διακονικὸν — καὶ τὰ δύο
γωνιαῖα τοῦ κυρίως ναοῦ, καλύπτονται δι' ἀσπί-
δων (Calottes), τὰ δὲ δύο δυτικὰ διὰ τετραέ-
δρου χαμηλῆς ὀροφῆς, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πρὸς
σταυροθόλιον. Αἱ ἀβαθεῖς κόγχαι τῆς Προθέ-
σεως καὶ τοῦ Διακονικοῦ σχηματίζονται εἰς τὸ
πάχος τοῦ ἀνατολικοῦ τοῖχου, ἐνῶ ἡ κόγχη τοῦ
Ἱεροῦ μόλις διαγράφεται ἐξωτερικῶς. Παραστά-
δες εἰς τοὺς τοίχους ἀντικρύζουν τοὺς τέσσαρας
κίονας καὶ τοὺς δύο πεσσούς τοῦ Ἱεροῦ. Τόξα ἐκ
παρίνων θολιτῶν ἦνωνον τὰ μέρη ταῦτα (κί-
ονας - πεσσούς - παραστάδας (Πί ν. 406 α).

Ἐκ τῶν στοιχείων σηριζέως σφύζονται εἰς τὴν
θέσιν των: ὁ ΝΑ. κίων, ἀποτελούμενος ἐκ τριῶν

τεμαχίων (Πί ν. 406 α) και οί δύο πεσσοί, οί διαχωριστικοί τῶν τριῶν μερῶν τοῦ Ἱεροῦ.

Σημειοῦται ἐπί τοῦ ΝΑ. πεσσοῦ ἐπίθημα μετὰ ἰωνικοῦ κιονοκράνου, τὸ ὁποῖον ὁμως ἔχει ἐν-

δοι αἱ μὲν ἐξωτερικαὶ ἐπιφάνειαι ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κορασανίου, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ ἐκαλύπτοντο διὰ τοιχογραφιῶν. Λείψανα τούτων σφύζονται εἰς τὴν Πρόθεσιν, ὅπου εἰκονίζεται ἡ Ἄκρα

Σχέδ. 8. Σκιάθος. Βυζαντινὸς ναὸς Ἐθαγγελισμοῦ. Κάτωψις

σωματωθῆ καὶ σχεδὸν ἐξαφανισθῆ ὑπὸ τοῦ ἐπιθήματος (Πί ν. 406 β).

Ἐκ τῶν σφζομένων στοιχείων διαπιστοῦται, ὅτι ἡ τριμερὴς διάταξις τοῦ Ἱεροῦ — Πρόθεσις, κυρίως Ἱερὸν καὶ Διακονικὸν — δὲν διαφαίνεται ἐξωτερικῶς, ἐνιαία δὲ δικλινὴς στέγη καλύπτει καὶ τὰ τρία ταῦτα μέρη (Πί ν. 404 β, 405 α).

Ἡ τοιχοποιία εἶναι κοινή, δι' ἀκατεργάστων λίθων (Πί ν. 406 γ). Εἰς τὰ τόξα καὶ τὰ μέτωπα τῶν καμαρῶν ἔχει γίνεαι χρῆσις καλῶς πελεκημένων παρολίθων. Ἐκ τινῶν στοιχείων συνάγεται,

Ταπεινώσις καὶ τὸ «Ἄνω σὲ ἐν θρόνῳ». Εἰς δέλτον ἀναγράφεται: *Πρεσβητέρας Μπαμπούλα Ἱστοριογράφου.*

Τονίζεται, ὅτι ἐδῶ δίδονται ὠρισμένα κατατοπιστικὰ στοιχεῖα, ἡ πλήρης δὲ μελέτη τοῦ μνημείου θά γίνη εἰς τὴν ἐτοιμαζομένην δημοσίευσιν περὶ τῶν μνημείων τῆς Σκιάθου. Ἐκ κτηριακῶν μόνον καὶ μορφολογικῶν στοιχείων, τὸ μνημεῖον δύναται νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 13ον αἰῶνα.

Π. ΛΑΖΑΡΙΑΔΗΣ

*

Θεσσαλία. Τρίκαλα: α. Κουρσούμ Τζαμί, β. Ἡ γέφυρα τῆς Πόρτα Παναγιᾶς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

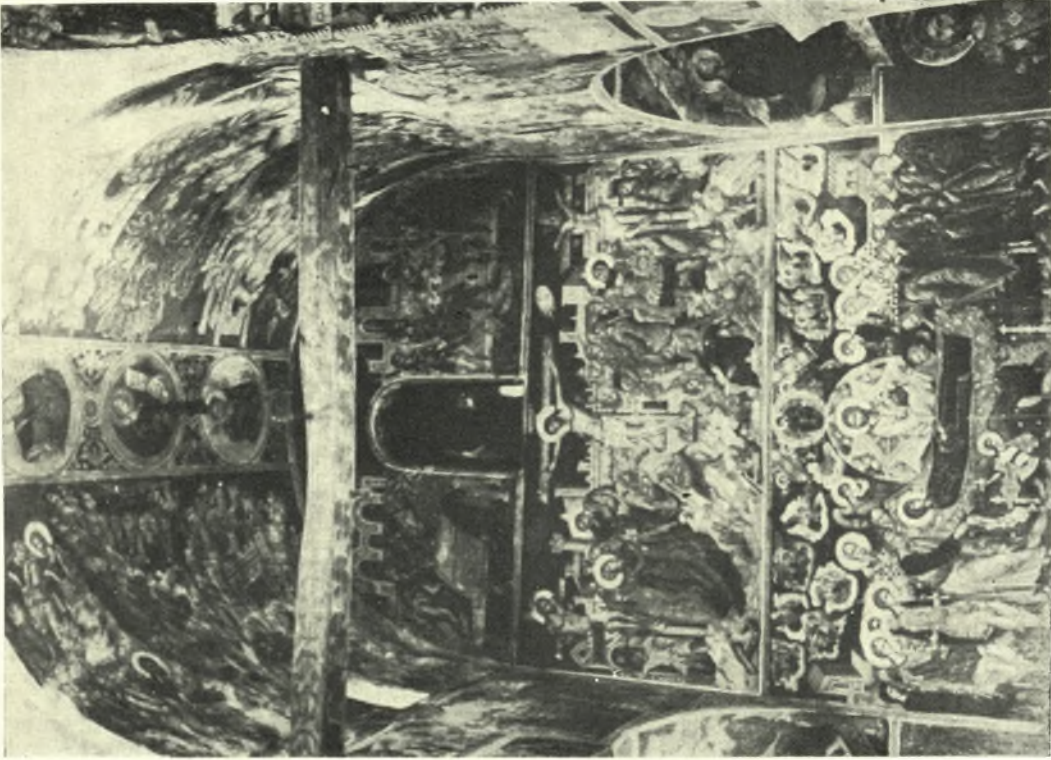
Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονή Μεταμορφώσεως: α. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τὴν ἐπισκευήν,
β. Ὁ Παντοκράτωρ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθαρισμοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

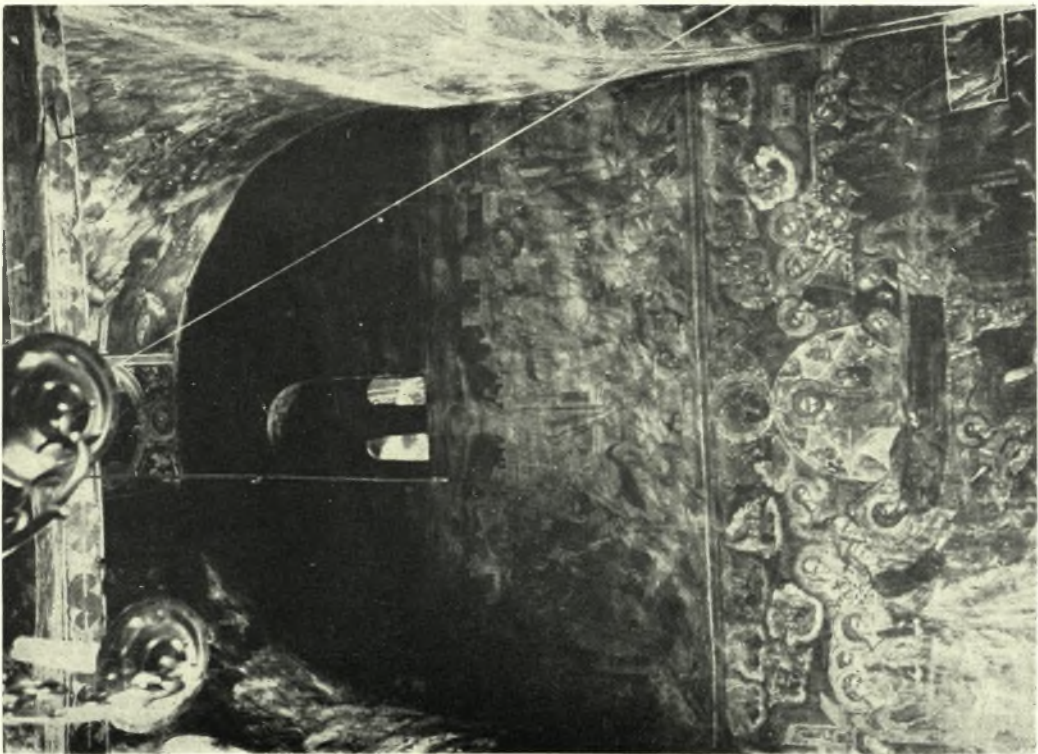

Θεσσαλία. Μετέωρα: α. Ὁ Παντοκράτωρ τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως μετὰ τὴν ἐπισκευήν,
β. Ἡ βορεια πλευρά τοῦ Καθολικοῦ τῆς μονῆς Βαρλαάμ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονή Βαρλαάμι: α - β. Ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Κοίμησις πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

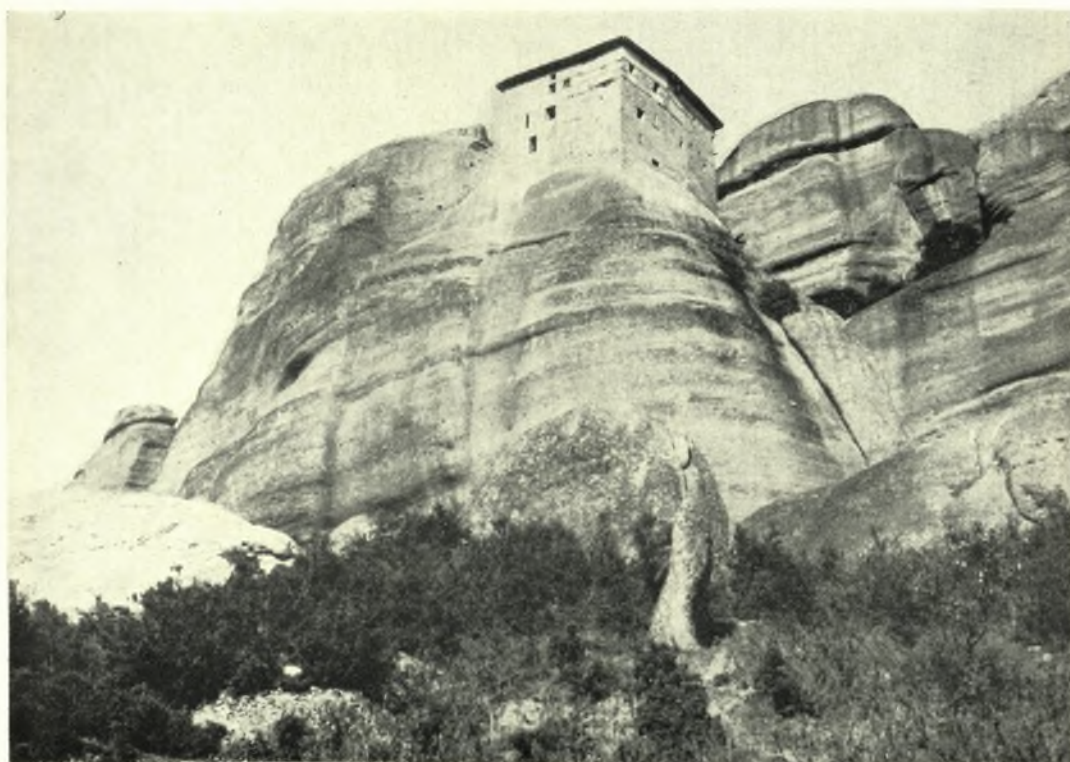
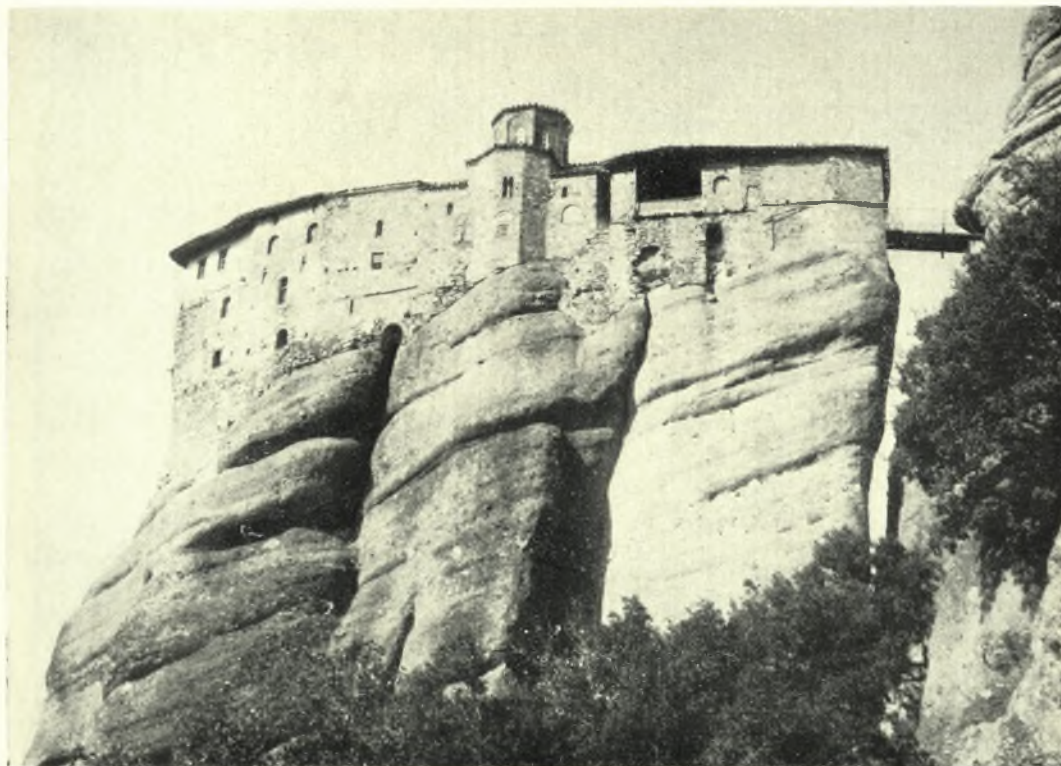

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία. Μετέωρα. Μονή Βαρλαάμ: α. Ἡ Βαϊφόρος πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ,
β. Ἡ Βαϊφόρος μετὰ τὸν καθαρισμὸν (λεπτομέρεια)

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία. Μετέωρα: α. Ἡ μονὴ Ρουσάνη, β. Ἡ μονὴ Ἄναπαυσά

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία. Καλαμπάκα: α. Ἡ Σταύρωσις τῆς ἀμφιπροσώπου εἰκόνης (14ος αἰών),
β. Ἡ Κοίμησις τῆς ἀμφιπροσώπου εἰκόνης (16ος αἰών)

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία: α. Ἡ βυζαντινὴ Μητρόπολις Καλαμπάκας, β. Τὸ Καθολικὸν τῆς μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης Ἐλασσώνος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

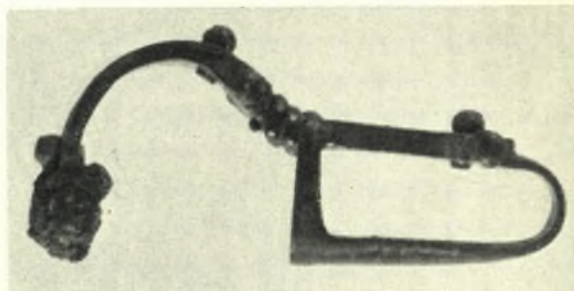
Θεσσαλία. Μακρυνίτσα: α. Ἡ νοτία πλευρά τοῦ ναῖσκου τῶν Ἁγίων Πάντων,
β. Ναός Ἁγίου Ἰωάννου

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

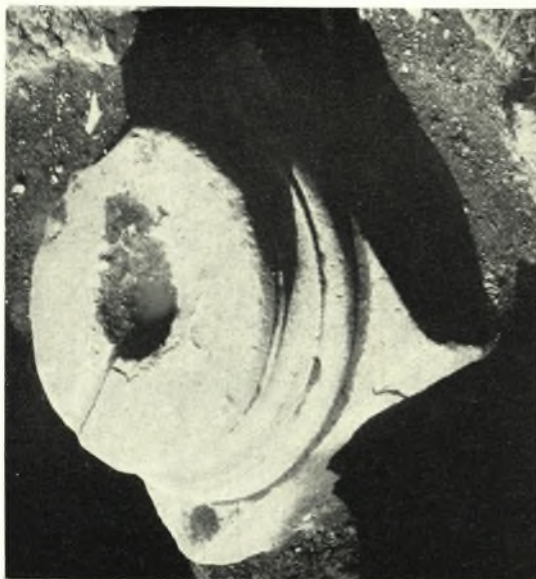
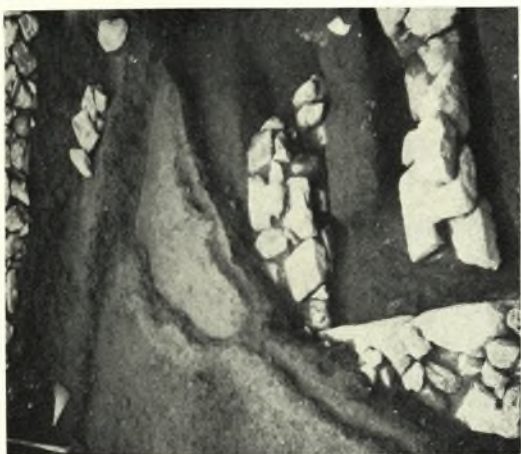
Θεσσαλία. Νέα Ἄγγιάλος: α. Ἐποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, β. Παλαιοχριστιανικὸς λύχνος, γ. Τεμάχια παλαιοχριστιανικῶν λύχνων

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

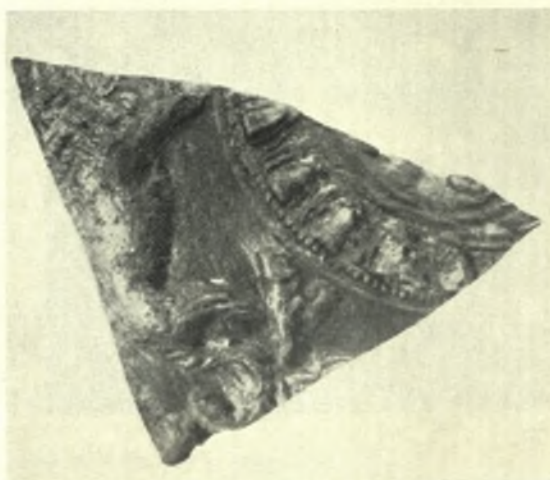
Θεσσαλία. Νέα Ἀγχιάλος: α. Τὸ κατόφλιον τοῦ Γα, β-γ. Μεταλλικὴ πόρπι

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θεσσαλία. Νέα Ἀγχιάλος: α. Μέρος τῆς κατασκευῆς κεραμῶσεως, β. Τομεὺς Μ. Διο δόπεδα καὶ παλαιότεροι τοῖχοι, γ. Τεμάχιον μεγάρικου σκύφου με παύσασι Διονύσου, Ἀριίδνης καὶ Ἐρώτος, δ. Ἴωνικὴ μαρμαρινὴ βάση

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

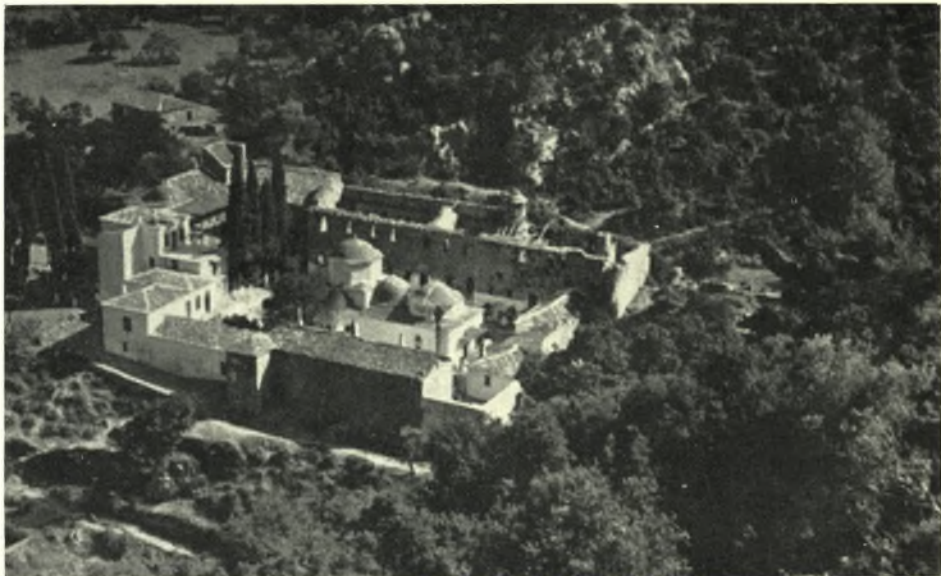
Θεσσαλία. Νέα Ἀγχίαλος. Τομεὺς Μ: α. Λείψανα παλαιότερων κτηρίων, β - δ. Κεφαλὴ νέγρου ἐξ ὑαλομάζης, ε. Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου (2ου αἰῶνος π.Χ.), ς'. Τεμάχιον μεγαρικοῦ σκύφου, ρωμαϊκῆς ἐποχῆς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος: α. Μπούρτζι, β. Ἡ οἰκία τοῦ Παπαδιαμάντη

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος: α. Ἡ κτητορική ἐπιγραφή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, β. Ἐποικίς μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Ἀγαλλιανοῦς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος. Μονή Ευαγγελισμού: α. Πυλών, β. Ἡ στέγη τοῦ Καθολικοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος: α. Ήρειπωμένα κελλία τῆς μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, β. Ἐποψὶς τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Χαραλάμους

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

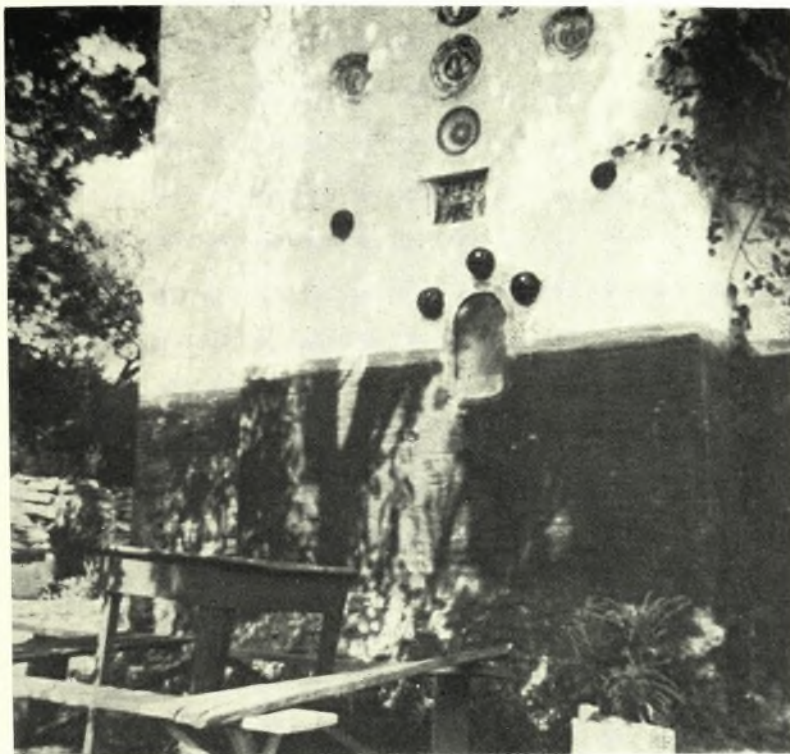
Σκίαθος, Κάστρον: α. Ἄποψις, β. Ἡ κατεστραμμένη γέφυρα

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος. Κάστρον: α. Ἡ πύλη, β. Τὸ τζαμί

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος: α. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ «Χριστοῦ στὸ Κάστρο», β. Ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Κεχρεᾶς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος: α. Μονή Εικονιστρίας ή Κουνίστρας, β. *Αποψις βυζαντινού ναού Ευαγγελισμού

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος. Βυζαντινός ναός Ευαγγελισμού: α. Γενική άποψις, β. Άποψις από Δ.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σκίαθος. Βυζαντινός ναός Εὐαγγελισμοῦ: α. Ἐσωτερικόν, β. Ἐπίθημα, γ. Τοιχοποιία

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ